

CHP ve Sosyal Demokrasi: Bir İlişkinin Anatomisi

Sungur SAVRAN

Türkiye solu günümüzde CHP geleneğine sahip çıkan partilerin niteliği konusunda çok fazla kuşkuya sahip gibi görünmüyor. Solun hemen hemen bütün kanatları SHP'yi de, DSP'yi de «sosyal demokrat» partiler olarak niteliyor; bu nitelermeyi sorgulayan, irdeleyen bir tartışmaya da bir-iki istisna dışında rastlanmıyor. Oysa 70'li yıllarda durum çok farklıydı. CHP'nin bir sosyal demokrat parti olup olmadığı, eğer gerçekten bir sosyal demokrat parti ise bunun partinin sınıf doğası açısından ne anlama geldiği gibi konularda, ta 1980'e kadar süregelen tartışmalar yapılmıştı o dönemde. Bu tartışmanın anlamlı ve doyurucu bir biçimde sonuçlandığını, hatta çeşitli alması tezlerin açık seçik bir biçimde formüle edildiğini söylemek olanaklı olmadığına göre, solun bugün de CHP'nin ve onun mirasına sahip çıkan partilerin niteliğini ve sınıf doğasını sorunlaştırması ve ciddiyetle tartışması gerekiyor.

Çünkü sorun sadece bir etiket sorunu değil. CHP geleneğindeki partilerin (bu kavramı bundan sonra SHP ve DSP'yi de kapsayacak biçimde kullanacağım) sosyal demokrat partiler olup olmadığı tartışmasını, bu partilerin üzerine bir etiket yapıştırıp kataloglamak ve sonra uygun rafa kaldırmak için yapıyor olsaydık, bu kısır ve akademik bir tartışma olurdu. Oysa, bu tür bir nitelermenin sosyalist pratik açısından son derece önemli sonuçları var. Çünkü sosyal demokrasinin doğduğu ve günümüzde de en güçlü biçimde temsil edildiği Batı Avrupa'da, bu akıma bağlı partiler birer işçi sınıfı partisi niteliğini taşıyorlar. Devrim perspektifini tümüyle yitirmiş reformist partiler bunlar; son dönemde kapitalizmle uzlaşmış ve onu yönetmeye talip siyasal

örgütler haline gelmişler. Ama yine de işçi sınıfı partileri. Dolayısıyla, bir partinin sosyal demokrat olarak nitelenmesi ile partinin sınıf doğası arasında ayrılmaz bir bağ var. Bir partinin sosyal demokrat olduğunu ileri sürebilmek için önce bir işçi sınıfı partisi olduğunu saptamak gerekiyor. O zaman da gündeme sosyalistlerin bu parti karşısında takınacakları siyasal tavır geliyor zorunlu olarak. Nedeni açık. Bir partinin burjuva partisi veya işçi partisi olmasının, sosyalistlerin tavırını etkilememesi düşünülemez. Örneğin, devrimci bir partinin yokluğunda, sosyalistlerin başka bir partinin içine girip çalışmalarının anlamlı olup olmadığına karar verirken, bu partinin sınıf doğası belirleyici bir kstastır. Bunun gibi, sözkonusu partiye verilebilecek desteğin boyutları ve sınırları, bu partiyle kurulabilecek ittifaklar, birlikte çalışmanın yöntem, koşul ve sınırları vb. konularda da sözkonusu partinin işçi sınıfı partisi olup olmadığı yaşamsal bir önem taşır. Öyleyse, Türkiye solunun, CHP geleneğinin sosyal demokrasi karşısındaki konumuna ilişkin rehabetini atıp, sorunu ciddi biçimde irdelemesi gereklidir.

70'li yılların tartışmasının bu konuda bize çok da anlamlı ipuçları bıraktığını söylemek olanaklı değil. CHP ile ilgili olarak o dönemde yapılmış olan teşhislerin yüzeyselliği bir yana bırakılsa bile, tartışma çok ciddi yanılgılar içeren iki temel varsayım üzerinde yükseldiği için doğru sonuçlara varması olanaklı değildi. Bu varsayımlardan birincisi, uluslararası bir hareket olarak sosyal demokrasinin, büyük burjuvazinin temsilcisi (temsilcilerinden biri) olduğu. CHP'ye, orta ve küçük sermayenin sözcüsü haline geldiğini, bu yüzden de «anti-tekelleştirme» bir nitelik kazandığını düşünerek olumlu bir nitelik atfedilen büyük bir bölümü, partinin sosyal demokratlaşması olasılığını, büyük burjuvazinin hakimiyeti altına girmesi anlamına geleceği için büyük tehlike olarak nitelermekteydiler. Bir partinin sosyal demokrat bir nitelik kazanmasının işçi sınıfı ile organik bağlar kurması anlamını taşıyacağı tezinin karşı kutbunda yer alan bir bakış açısydı bu. İkinci varsayım ise, aslında bu ilk varsayımın da temelini oluşturuyordu ve bu bakımdan daha da önemliydi, Bu ikinci varsayım göre, işçi sınıfı gerek kapitalist toplumda, gerekse devrim sonrasında, siyasal arenada tek bir parti tarafından temsil edilebilir. Belli bir işçi sınıfı politikası ve belli bir sosyalizm anlayışını da beraberinde getiren bu varsayımı, kavramın Türkçe'de ifade edilmesi için kullanılan terimin dilbilgisi açısından yapısı bile yansıtmaktadır. Yerleşik terim «işçi sınıfının partisi»dir, «işçi sınıfı partisi» değil. Kuşkusuz, bu ikinci varsayım bir kez kabul edildiğinde, sosyal demokrasinin bir işçi sınıfı partisi olması olanaksız hale gelir. Bu da sahneyi birinci varsayım için hazır hale sokar.

Öyleyse, CHP geleneğinin siyasal niteliği ve sınıf doğası hakkında konuşurken, her şeyden önce Türkiye solunda yaygın kabul gören bu varsayımları tartışmamız, alanı geçmiş tartışmanın yanlıcı tortularından arındırmamız gerekiyor. Bu yazının yapısını belirleyen de bu gereklilik. Aşağıda önce, uluslararası sosyal demokrasiyi işçi sınıfıyla ilişkileri odağından ele alacak, CHP geleneğini ise daha sonra bu tartışmanın ışığında konumlandırmaya çalışacağım. Konuya girmeden, bir noktanın altını dikkatle çizmek istiyorum. Bu yazı, CHP geleneğinin kusurlarının ve başarısızlıklarının bir değerlendirmesi ve eleştirisi değildir. Bu geleneğin sınıf tahlili temelinde ve Türkiye'de sınıf mücadelelerinin tarihsel gelişimi çerçevesinde konumlandırılması için bir tartışma açmayı hedeflemektedir sadece. İncancım odur ki, CHP geleneğine yöneltilebilecek sosyalist eleştiri, ancak böyle bir konumlandırmanın ürünü olarak doğru bir raya oturtulabilir.

1. SOSYAL DEMOKRASİNİN SINIF DOĞASI

Siyasal partiler, belirli birey veya grupların kafalarındaki düşüncelerin tutarlı bir program haline getirilerek topluma sunulmasının bir ürünü değildir. Partilerin oluşumunun ve tarihsel evriminin dış görünüşü, belirli biçimi budur, ama bu görünüşün altında toplumla partiler arasındaki derin ve karmaşık ilişkiler yatar. Siyasal partiler, toplum içindeki, farklı çıkarlara sahip çeşitli toplumsal grupların, en başta da toplumsal sınıfların, birbirlerine karşı verdiği mücadele içinde devlete ve siyasal iktidara hakim olma çabasının bir ifadesidir. Bu yüzden de, marksizm için parti teorisi sadece dar anlamıyla bir örgüt teorisi değil, her zaman parti ile sınıf(lar) arasında bir ilişkinin teorisidir.¹

Toplumsal mücadelelerin ve öncelikle sınıf mücadelelerinin değişik ifadeleri oldukları içindir ki, siyasal partilerin sınıf doğası, gerek yapıları, gerek eylemlerinin biçimleri ve sınırları açısından büyük önem taşır. Ne var ki, bu sınıf doğası, her parti ile toplumda varolan sınıflar arasında basit, birebir bir özdeşliğin kolayca kurulabileceği anlamına gelmez. Sınıf mücadelesi, toplumdaki bütün sınıflar arasında verilir, dolayısıyla da her an kurulan, bozulan, değişen sınıf ittifakları sınıf mücadelesinin ayrılmaz bir parçasıdır. Ayrıca, hiçbir sınıf, bütünlüğü baştan verilmiş, ayrılmamış bir toplumsal varlık değildir. Aksine her sınıf, kendi içinde belirli katmanları, dilimleri (fraksiyon-

(1) Bk. J. Molyneux, *Marxism and the Party*, Pluto Press, Londra, 1978, s. 12.

ları) vb. içerir — sınıfın bölünmesi veya birliği ancak sınıf mücadelesinin gelişme tarzına bağlı olarak ortaya çıkacak bir sonuçtur. Bütün bunların ötesinde, siyasal partilerin somut gerçekliği, sınıf(lar)la parti arasındaki ilişkinin dolayimsız ve birebir olmasını engeller. Bu ilişki zayıfken güçlenebilir (veya ortadan kalkabilir), zaman içinde nitelik değiştirebilir; parti organik biçimde sınıfın içinden çıkabilir veya zamanla sınıfla bütünleşebilir vb.² Bütün bunlardan dolayı, partiler belirli bir toplumsal dönem için belirli sınıfların siyasal temsilcisi olmakla birlikte, sınıfın farklı ittifaklarının, yönelimlerinin ve değişik katmanlarının hegemonyasının da birer ifadesidirler.

İşte işçi sınıfı partisi kavramı da partilerin sınıf mücadelesiyle ilişkisinin bu karmaşıklığı içinde düşünülmelidir. Kavram, kuşkusuz, bir partinin şu veya bu ölçüde işçi sınıfıyla dolayimsız bağlarının olduğunu, şu veya bu ölçüde işçi sınıfının çıkarlarını temsil ettiğini veya savunduğunu, şu veya bu ölçüde burjuvazinin çıkarlarıyla mücadele ettiğini ifade eder. Ama her işçi sınıfı partisinin her tarihsel evrede ve zorunlu olarak, işçi sınıfının bütününe uzun dönemli çıkarlarını savunduğunu ve temsil ettiğini düşünmek için hiçbir neden yoktur. Aksine, işçi sınıfı mücadeleleri tarihinde birçok büyük dönemeç, ancak bazı işçi sınıfı partilerinin sınıfın bütününe değil bir veya birkaç diliminin veya katmanının, uzun dönemli değil kısa dönemli çıkarlarının temsilcisi olduğunun kavranması koşuluyla yerli yerine oturtulabilir ve anlaşılabilir hale gelir.³ Bütün bunlar göstermektedir ki, verilmiş bir tarihsel anda, işçi sınıfının siyaset arenasında birden fazla partiyle temsil ediliyor olması sadece mümkün değil, aynı zamanda büyük bir olasılıktır. Bu partilerin biri veya birkaçı reformist olabilir, biri veya birkaçı ulusal veya uluslararası düzeyde devrimci olabilir, bazıları da bu iki konum arasında yer alabilir. İşte sosyal de-

(2) Bu bağlamda, Gramsci'nin İtalyan burjuva devrimi dönemine ilişkin tahlilinde burjuvazinin iki partisi arasında yaptığı ayırım ilginçtir. Gramsci'ye göre bu iki partiden «İhmlılar»ın burjuvazinin içinden organik biçimde doğmalarına karşılık, Mazzini'nin Eylem Partisi daha özerk biçimde oluşur, ama sonunda ana sınıflardan birine dayanma zorunluluğu dolayısıyla burjuvazinin ihmlı güçlerinin hegemonyası («yönetimi») altına girer. Burada, partilerin sınıfla bütünleşmelerinin değişik tarihsel yollardan gerçekleşmesinin bir örneğini görmek oşanıklı. Bk. A.Gramsci, *Prison Notebooks*, Q.Hoare/G.N.Smith (der.), Lawrence and Wishart, Londra, 1971.

(3) Bu gerçeğin en tartışmasız tarihsel örneği, İkinci Enternasyonal'e bağlı Sosyal Demokrat Partilerin 1914'de Birinci Dünya Savaşı patlak verdiğinde, kendi uluslarının burjuvazisinin yanında yer alarak savaşı desteklemesiyle ortaya çıkmıştır. Dünya işçi sınıfının bütününe çıkarlarını savunan bir hareketin, farklı ulusların işçilerinin, burjuvazilerinin çıkarlarını savunmak için boğaz boğaza gelmesini onaylayabileceğini düşünmek olanaklı değildir.

mokrasinin işçi sınıfıyla ilişkisini böyle geniş bir yelpaze içinde değerlendirmek gerekir.

Kısacası, işçi sınıfı partisi, belirli bir tarihsel dönem boyunca işçi sınıfıyla bir ölçüde dolaylımsız bağları olan ve burjuvaziye karşı işçi sınıfının veya bir bölümünün kısa veya uzun dönemli çıkarlarını savunan bir parti olarak tanımlanabilir.⁴ Ama belirli bir partinin bir işçi sınıfı partisi olup olmadığı araştırılırken kullanılacak somut kıstas veya göstergeleri saptamak çok daha karmaşık ve güç bir iştir. Bu da, doğrudan doğruya, her ülkenin tarihinden, sınıfsal bileşiminin ve sınıf ittifaklarının özgül ve eşitsiz gelişiminden dolayı, sınıflarla partiler arasındaki ilişkilerin karmaşık, yalınkat olmayan bir nitelik taşımasının bir sonucudur. Sorunun bu karmaşık niteliğinden dolayı, tek bir kıstas, bu kıstas ne kadar önemli olursa olsun, birçok durumda yetersiz olmaya mahkûmdur. Bu yüzden genellikle benimsenen yaklaşım, birçok kıstasa birden başvurmak ve bir partinin konumunu bütün bu kıstasların ışığında değerlendirmektir. Ben bu konuda temel olarak dört kıstasa başvuracağım: (1) partinin dünya işçi sınıfı hareketinin tarihsel geleneği karşısındaki konumu; (2) günümüzde uluslararası örgütlenmeler içindeki yeri; (3) siyasal eyleminin temelini oluşturan teori/ideoloji/program üçlüsü; (4) dar anlamda örgütlenmesinin ve toplumsal köklerinin sınıfsal ilişkileri (bu başlık altında üye bileşimi, kitle örgütleriyle ilişkiler, örgütlenme tarzı, oy desteğinin bileşimi, malî kaynakların dağılımı, parti yöneticilerinin, parlamento ve yerel yönetim temsilcilerinin sınıfsal kökeni ve siyasal geçmişi, parti basınının sınıfla ilişkileri, sınıfın alt-kültürüyle bağlar vb. birçok değişik gösterge ele alınabilir.)

Şimdi bu kavramsal temelde ve bu somut kıstaslar ışığında uluslararası sosyal demokrasi ile CHP'yi sınıfsal doğaları açısından karşılaştırabiliriz.

(4) Buradaki tanımda yer alan «belirli bir tarihsel dönem boyunca» ifadesi, belirli bir yanlış anlamayı engellemek bakımından büyük önem taşıyor. Bir partinin sınıf doğası, sınıf mücadelesinin bir tek dönemeç noktasında aldığı tavır veya izlediği politikaya bakılarak belirlenemez. Özellikle siyasal, iktisadi veya askeri bunalım ve karar anlarında, bir işçi sınıfı partisi, işçi sınıfının çıkarlarına tartışmasız biçimde ters düşen bir politika izleyebilir. Bu, sözkonusu partinin devrimci marksist bir parti olmadığına kesin bir kanıttır. Bu, genel anlamda başka tür bir işçi partisi olmadığına kanıtı olamaz. Bu, ancak bütün bir tarihsel dönem gözönüne alınarak saptanabilir, tek bir dönemeç noktası temel alınarak değil.

Sosyal Demokrasinin Tarihsel Evrimi

Bir siyasal hareketin sınıf doğasını değerlendirmeye yönelik bir tahlil o hareketi dinamik biçimde, tarihsel değişim süreci içinde ele almak zorundadır. Tartışma konusu uluslararası sosyal demokrasi olduğunda dinamik yaklaşım daha da büyük önem kazanır çünkü bu hareket tarihi boyunca çok köklü bir değişim süreci yaşamış, çok farklı evrelerden geçerek bugünkü konumuna varmıştır. Burada, uluslararası sosyal demokrasinin tarihsel evrimini, gelişimini üç evreye ayrılarak özetlemek zorundayız.

(1) Sosyal demokrasinin marksist evresi olarak adlandırılabilir olan birinci evre 1870'li yıllarda ilk sosyal demokrat partilerin kuruluşuyla açılır; 1889'da bu partileri bir araya getiren İkinci Enternasyonal'in oluşturulmasıyla uluslararası bir nitelik kazanır ve 1914'de bu partilerin çoğunluğunun kendi burjuvazilerinin savaş çabasını desteklemesiyle sona erer. Önce, bir noktanın altına çizilmesi gerekiyor : bu evreye burada «marksist» adının verilmesi, o dönem sosyal demokrasinin bütünsel ve türdeş biçimde marksist bir nitelik taşımasından ileri gelmiyor. Aksine, hareket türdeş olmak bir yana 1890'lı yıllarda başlayan bir süreçle köklü bir farklılaşma yaşamıştır. Üstelik bu süreç içinde marksistlerin azınlıkta kaldığı da, özellikle dönemin son yıllarında, açıkça ortaya çıkmıştır. Farklılaşmanın su yüzüne çıkışı, yüzyılın dönümüyle birlikte, Eduard Bernstein'in öncülük ettiği reformist kanadın, çeşitli partilerde farklı ölçülerde olmakla birlikte, giderek güçlenmesi ile gerçekleşmiştir.⁵ Bernstein'in başlattığı teorik tartışmalarda Kautsky'nin temsil ettiği merkez, devrimci solun temsilcisi Luxemburg'un yanısıra, Bernstein'e karşı tavır almış olsa bile, aslında bu kanat pratiği içinde giderek reformist bir yola çoktan girmişti. Kısacası, kimi pratikte, kimi hem teoride hem pratikte olmakla birlikte, hareketin çoğunluğunu oluşturan öğeler aslında yüz yıl başında reformizmi benimsemişti. Ne var ki, bütün bu farklılaşma ve tartışmalarda bütün grupların referans noktası, karşı çıktıkları zaman bile, marksist teoridir. İşte, sosyal demokrasinin birinci evresi, bu anlamda marksist evre olarak anılabilir. Birinci Dünya Savaşı'nın patlak vermesiyle birlikte, İkinci Enternasyonal partilerinin teorisiyle pratiği arasındaki uçurum bütün çıplaklığıyla ortaya çıkacak ve savaş sonrasında devrimci marksizme bağlılığını açıkça ilân eden Üçüncü Enternasyonal'in de kurulmasıyla birlikte, İkinci Enternasyonal'e bağ-

(5) Bernstein'in görüşlerinin bir eleştirisi için bu kitapta C.Arthur'un yazısına bakılabilir.

lı kalan partiler devrimci perspektifi terkettiklerini nihayet ikirciksiz biçimde ortaya koyacaklardır.

(2) İki savaş arasındaki klasik işçi reformizmi evresinde sosyal demokrat partiler, çoğu Avrupa ülkesinde hâlâ işçi sınıfı içinde en yaygın olarak örgütlenmiş siyasal akım olma özelliğini korudukları halde, teori ve pratikte reformist bir yaklaşımı tümüyle benimsemişlerdir.⁶ Ne var ki, buna rağmen, bu evrede sosyal demokrat partiler bugüne bakarak yine de daha sol bir konumdadırlar: sınıf mücadelesi, programlarının sürekli bir motifidir; kapitalizmi aşarak sosyalizme geçiş perspektifi hiç olmazsa söylem düzeyinde varlığını sürdürmektedir; bugünün NATO taraftarı sosyal demokrat partilerinden farklı olarak SSCB sert bir biçimde eleştirilse de emperyalizme karşı savunulmaktadır; hatta yer yer parlamento-dışı muhalefet yöntemlerinden bile söz edilmektedir.⁷ Bunun bir örneği, Hitler'in iktidara gelişinden sonra, Enternasyonal'in, Alman seksiyonu olan SPD'yi silahlı direniş göstermemiş olması dolayısıyla eleştirmesidir.⁸

(3) İkinci Dünya Savaşı'ndan günümüze kadar süregelen dönem, sosyal demokrasinin burjuva devlet organlarıyla giderek kaynaşan bir işçi reformizmi evresi olarak nitelenebilir. Daha önceki evrede devrimci perspektifi terkederek kapitalizmden sosyalizme geçiş için reformcu bir mücadeleye yönelen sosyal demokrat partiler, bu yeni evrede hâlâ büyük ölçüde geçmişten kalan anti-kapitalist programlara yaslı olsalar bile, pratikte, Avrupa'nın hemen hemen bütün ülkelerinde seçimler yoluyla iktidara gelerek kapitalizmi yönetmeye, bu toplumsal formasyon çerçevesi içinde kalarak işçi sınıfı ve öteki emekçiler lehine reformlarla yetinmeye razı olmuşlardır. (Bu durum istisnai olarak 30'lu yıllarda başlamıştır ama genel bir eğilim haline gelişini ikinci savaş sonrasında görülmüştür.) Bu partiler artık ülkelerinin burjuvazileri için ürkütücü birer güç olmaktan çıkmışlar, çoğu Avrupa ülkesinde sağ, muhafazakâr burjuva partilerinin seçimlerdeki olağan alternatifine gelmişlerdir. En güçlüleri, defalarca iktidara gelmiştir: İsveç'te SAP 1936'dan bu yana bir dönem istisnai olarak sürekli olarak iktidarda kalmıştır; İngiltere'de İşçi Partisi ikinci savaş sonrası tekrar tekrar iktidara gelmiştir; Batı Almanya'da ise SPD, koalisyonlar aracılığıyla da olsa, 1969'dan 1982'ye kadar iktidarda kalmıştır. Küçük Kuzey Av-

(6) Uluslararası düzeyde, Üçüncü Enternasyonal'e karşı yeniden örgütlenen İkinci Enternasyonal, bu dönemde Sosyalist İşçi Enternasyonal adını benimsemiştir.

(7) Bk. A. Donneur, *L'Internationale socialiste*, Presses Universitaires de France, Paris, 1983, s. 23-31.

(8) A.y., s. 36.

rupa ülkelerini bir kenara bırakırsak, Güney Avrupa kuşağındaki sosyal demokrat (ya da sosyalist) partilerin de 80'li yıllarda ardı ardına Portekiz, Fransa, Yunanistan ve İspanya'da (hatta özel bir biçim altında İtalya'da) iktidara geldikleri hatırlardadır.

Bu tarihsel evrim sürecinin bize gösterdiği iki temel nokta var. Bunlardan birincisi, Batı Avrupa'nın sosyal demokrat partilerinin tarihsel olarak dünya işçi sınıfı hareketinin ta içinden geldikleri, hatta bir anlamda, gelenek daha sonra İkinci ve Üçüncü Enternasyonaller arasında bölünmüş olsa bile, bu geleneğin asli öğelerinden birinin tarihsel mirasçısı oldukları. İkinci nokta, bu partilerin tarihsel evrim içinde derin bir değişim süreci yaşamalarıyla ilgili: her yeni evrede burjuvaziye uzlaşmaya daha yatkın, kapitalist toplumun çerçevesini daha az sorgulayan, sınıf mücadelesi konusunda giderek yumuşayan partiler haline geliyor sosyal demokrat partiler. Dolayısıyla, tarihsel kökenlerine ve uluslararası alanda işçi sınıfı geleneği çerçevesinde örgütlenmiş olan Sosyalist Enternasyonal içinde bulunmalarına rağmen, bu partilerin işçi sınıfı partileri olmaktan çıkıp birer reformist burjuva partisi haline gelmeleri ilke olarak olanaksız değil. O takdirde şimdi de bu partilerin günümüzdeki yapılarına, bileşimlerine ve programlarına göz atmak yararlı olacak.

Günümüzde Sosyal Demokrasi

Sosyalist bir toplumun kuruluşunu ufuklarından giderek çıkarmalarına ve burjuvaziye uzlaşmada her geçen gün yeni bir aşama kaydetmelerine rağmen, bugünün sosyal demokrat partileri, gerek işçi sınıfıyla olan örgütsel ilişkileri, gerekse programatik yönelişleri bakımından hâlâ birer işçi sınıfı partisi niteliği taşımaktalar. Kuşkusuz, gerek işçi sınıfıyla ilişkilerinin doğası, gerekse politikalarının niteliği bakımından bu partiler arasında büyük farklılıklar mevcut. Ama yine de Avrupa sosyal demokrasisinin bazı genel özelliklerinden söz etmek mümkün.

Herşeyden önce, Avrupa sosyal demokrat partilerinin ondokuzuncu yüzyılın sonlarından itibaren işçi sınıfının içinden organik olarak belirmiş ve sınıfın öteki örgütlenmeleriyle (sendikalar, işçi kooperatifleri, yardımlaşma dernekleri, spor kulüpleri, boş zamanı değerlendirme kuruluşları vb.) bağıntılı olarak gelişmiş partiler olduğunu hatırlamak gerekiyor. Bu özellikler günümüzde giderek zayıflıyor olsa bile henüz ortadan kalkmış değil. Hatta işçi sınıfının en bürokratikleşmiş örgütleri olan sendikalar ile sosyal demokrat partiler

arasındaki ilişkilerin günümüzde de son derece güçlü olduğunu hatırlamak gerek. İngiltere'de, sendikaların bir seçim koalisyonu olarak doğan ve başlangıçta tüzüğünde bireysel üyeliğe yer bile vermeyen İşçi Partisi ile sendika kenfederasyonu TUC arasında hâlâ örgütsel bağlar var.⁹ Öteki ülkelerde parti-sendika bağları bu derece resmi değil ama yine de mevcut. SPD (Alman Sosyal Demokrat Partisi), ülkenin tek büyük işçi konfederasyonu olan DGB ile, İsveç SAP'ı (Sosyal Demokrat İşçi Partisi) sanayi işçilerinin büyük bölümünü bünyesinde toplayan sendikal konfederasyon LO ile, PSOE (İspanyol Sosyalist İşçi Partisi) ülkenin iki büyük konfederasyonundan biri olan UGT ile sürekli olarak, çiftyanlı bir etkileşim içindeler. Sosyal demokrat hareketin sürekliliğinde oldukça önemli bir kesintinin yaşandığı Fransa'da bile bugün PS (Sosyalist Parti), ülkenin üç işçi konfederasyonundan biri (CFDT) ile çok güçlü eğitim sendikası (FEN) üzerinde ağırlıklı bir etkiye sahip. İtalya'daki zayıf sosyalist parti (PSI), Komünistler ve Katolikler tarafından denetlenen iki güçlü konfederasyona rağmen üçüncü bir konfederasyonla (UIL) ilişki kurabilmiş durumda.

Ancak, sosyal demokrat partilerin sendikalarla ilişkisinin altını çizerken Türkiye'de son zamanlarda gelişen yaygın bir yanılsa düşmekten de kaçınmak gerekiyor. Sendikalarla sıkı ilişki, tek başına alındığında, bir partinin işçi sınıfı partisi olması için ne yeterlidir, ne de gerekli. Gerekli değildir, çünkü yeni gelişmekte olan bir işçi sınıfı partisi, sendikalar üzerinde hegemonya kurabilecek durumda olmayabilir ama işyeri temelinde örgütlenme yoluyla işçi sınıfı ile güçlü organik bağlar kurabilir. Yeterli de değildir, çünkü aksi takdirde, programı ve işçi sınıfı ile öteki ilişkileri ne olursa olsun, sendikalar üzerinde hakimiyet kurabilen her parti otomatik olarak bir işçi sınıfı partisi olurdu. (İtalya'da Hristiyan Demokratlar veya Arjantin'de Peronistler, sendikalar üzerinde hakimiyet kurmuş burjuva partilerinin tipik örnekleridir.) Bu açıdan, sosyal demokrat partilerin işçi sınıfı ile ilişkilerinin başka yönlerine de bakmak gerekiyor. Burada da, bu partilerin örgütlenmesinin işçi sınıfı ile oluşturduğu dolaysız bağların çeşitli örneklerini vermek olanaklı.

Üye bileşimi, oy desteği, mali kaynakların dağılımı, yönetici ve temsilcilerin sınıfsal kökeni, örgütlenme çabalarının yönü vb. göstergeler bakımından çeşitli Avrupa sosyal demokrat partilerinin işçi sınıfıyla güçlü doğrudan bağları olduğunu görmek mümkün. Toplam

(9) J. Atkinson/A. Freeman, «Anatomie du travaillisme de gauche», *Profils de la social-démocratie européenne*, La Brèche, Paris, 1982 içinde, s. 171.

9 milyonluk bir nüfusu olan İsveç'te, SAP'ın 1 milyon üyesi var, bunların %80'i ise işçi sınıfından. Parti, işçilerin oylarının %65-80 arasında değişen bir bölümünü alıyor değişik seçimlerde. Aynı oran, Almanya'da %65 dolayında. Daha 1970'li yıllarda yeniden inşa edilen Fransız PS'nin oyları içinde bile geniş anlamda işçi sınıfı oylarının oranı 1975'den beri yapılan hiçbir seçimde %55'in altına düşmüyor. İngiliz İşçi Partisi'nin toplam gelirinin %75'i, İsveç SAP'ının ise %60'ı işçi sınıfı örgütlerinden gelmekte. Bu partilerin yöneticileri genellikle ya işçi sınıfının içinden, ya sendikalardan, ya da devrimci işçi sınıfı hareketlerinden geliyorlar. Örneğin, Fransız partisi içinde varolan ve partinin genel yönetimi konusunda farklı doğrultular savunan dört eğilim de geçmişin işçi sınıfı hareketinin içinden gelen yöneticilere sahip. Son olarak, bu partilerin örgütlenme çabalarında da işçi sınıfına yönelik faaliyetler kaçınılmaz olarak ayrıcalıklı bir yer tutuyor. İngiliz İşçi Partisi'nden bir-iki örnek verelim: Partinin eğitim faaliyeti (mahalli yönetim adayları için eğitim kursları, yaz okulları vb.) özel olarak işçilerin yoğun olduğu merkezlerde düzenlenir ve katılanların önemli bir bölümü işçidir. Ayrıca, parti basını işçi ve sendika sorunlarına büyük bir ağırlık verir. Örneğin, partinin (artık yayınlanmamakta olan) kadın dergisinin adı «İşçi Kadın», haftalık gazetesinin adı ise «Haftalık İşçi Dergisi»dir.¹⁰

Teori/ideoloji/program üçlüsüne gelince. Avrupa sosyal demokrasisi marksizmi uzun süredir terketmiş olmakla birlikte, dünyayı kavrayışında da, programında da (bölük pörçük bir biçimde de olsa) marksizmden kalmış pekçok şey vardır. Bunların en basında da, bu partilerin birer işçi sınıfı partisi olduğu ve bu sınıfın çıkarları uğrunda burjuvaziyle mücadele etmek için çaba gösterdiği inancının bu partilerin hemen hemen bütün programatik belgelerinde ilân edilmesi gelir. (Alman SPD'si bu bakımdan bir istisna teşkil eder. Buna birazdan döneceğim.) Herşeyden önce, bu partilerin bugünkü uluslararası üst kuruluşu olan Sosyalist Enternasyonal'in kuruluş bealesi niteliğindeki Frankfurt Bildirgesi (1951), gerek terminolojisiyle (üretim tarzı, sınıf mücadelesi, toplumsal mülkiyet, sınıf toplumunun aşılma-

(10) Bu bilgiler değişik kaynaklardan derlenmiştir: Ch. Bucli-Glucksmann/G. Therborn, *Le défi social-démocrate*, Maspero, Paris, 1981, s. 181; Ch. Bucli-Glucksmann, «Critique et autocritique d'un modèle», *Le Monde Diplomatique*, Eylül 1981; G.-I. Johnsson/T. Gustafsson, «La social-démocratie suédoise, d'un gouvernement à l'autre ?... en passant par l'opposition?», *Profils de la social-démocratie européenne*, a.g.y. içinde, s. 149; J. Kergoat, «De l'agonie de la SFIO à la reconstruction du nouveau PS», *Profils...*, a.g.y., s. 243-67; İ. Cem, *Sosyal Demokrasi Nedir, Ne Değildir?*, Cem Yayınevi, 1984, s. 31-32 ve 182-83; E. Özbakır (der.), *Dünya'da ve Türkiye'de Demokratik Sol Belgeler*, Ankara, 1977, s. 67-80.

sı vb.), gerekse de bazı konulardaki tahlilleriyle marksizmden esinlenmiş, hatta Marx'dan alıntılar yapan klasik reformist bir metindir. En önemlisi de, bu metnin, bütün gözden geçirme ve eklemelere rağmen, sosyal demokrasiyi temel olarak bir işçi sınıfı hareketi olarak görmesidir.¹¹ Frankfurt Bildirgesi Sosyalist Enternasyonal'in kurucu belgesi olarak hâlâ yürürlüktedir. Gelecekte sosyal demokrat partilerin sınıf doğasında köklü bir değişiklik olması halinde, bu metnin yerini bir yenisinin alacağı da kuşkusuzdur.

Ne var ki, Avrupa sosyal demokrasisinin belgeleri arasında olsun, bu partilerin çevresinde oluşmuş olan ideolojik hava bağlamında olsun, Frankfurt Bildirgesi, hareketin işçi sınıfı niteliğini ve sosyalizme bağlılığını ifade bakımından en hafif kalanlarından biridir. İngiltere'de partinin sadece adı «İşçi Partisi» değildir; gerek burjuvazinin sözcüleri, gerekse de bütün sosyalistler, İşçi Partisi'nden «işçi hareketi» olarak söz ederler. İskandinav ülkelerinde, özellikle de İsveç'te, sosyal demokrat ve öteki sol partiler dışında kalan partilerin «burjuva» partileri olarak anılması, genel siyasal terminolojinin ayrılmaz bir parçası haline gelmiştir. Aynı şeyi programatik belgelerde de görmek olanaklıdır. Tek bir örnek: Belçika Sosyalist Partisi'nin 1974 Kongre Bildirgesi, partinin başkalarının emeğiyle geçinme anlamında sömürü üzerinde yükselen kapitalizme karşı sınıfsız bir toplumu savunduğunu tekrarladıktan sonra şöyle bir cümle ile sona erer: «Sosyalist Parti kökenine bağlı kalır. Bugünün sosyalizmi bütün çağların sosyalizmi olmaya devam etmektedir.»¹²

Sözü uzatmayalım. İşçi sınıfı partisi kavramını tartışırken, ileri sürdüğümüz bütün kıstaslar (tarihsel gelenek, uluslararası bağlar, ideoloji ve program, sınıfla dolaysız örgütsel bağlar) açısından Avrupa sosyal demokrasisi günümüzde bile bir işçi sınıfı hareketi nitelenmesine uygun bir görünüm vermektedir. Yani sadece kökeninde ve tarihsel evrimi içinde değil günümüzde bile, sosyal demokrat partiler birer işçi sınıfı partisidir. Bu partileri, ne küçük burjuvazinin veya küçük sermayenin «anti-tekelci» mücadelesinin bir aracı, ne de emperyalist büyük sermayenin «yedek atı» olarak nitelenmek mümkün değildir.¹³

(11) «Demokratik Sosyalistlerin Bildirisi» (Frankfurt 1951), çev. M. Aksoy, Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, c. 24, No. 1, Mart 1969. Aynı metin E. Özbakır'ın derlemesinde de (bk. 10 No.lu dipnot) yer almaktadır.

(12) E. Özbakır (der.), a.g.y., s. 81-90 Batı Avrupa partilerinin sözkonusu kitapta yer alan bütün belgeleri, Avrupa sosyal demokrasisinin bir işçi sınıfı hareketi olduğunu gözlemlemek için değerli ipuçları vermektedir.

(13) Bu saptamanın hiç de orijinal olmadığını hatırlatmak belki de yararlı olacaktır. 1914'de İkinci Enternasyonal partilerinin büyük çoğunluğunun savaştan yana tavır

Sosyal Demokrasi Nereye?

Bir partinin işçi sınıfı partisi olduğunu saptamak, temel olarak o partinin tabanını oluşturan ve destekçisi durumunda olan işçilerle nasıl ilişki kurulacağını belirlemek bakımından önemlidir. Yoksa, bu saptama, hiçbir şekilde bu partinin övülmesi, yüceltilmesi ya da politikalarının onaylanması anlamına gelmez. Çünkü daha önce de belirttiğim gibi, çok çeşitli tipte işçi partileri vardır ve bunlar işçi sınıfı açısından değişik ittifaklar, değişik politikalar, değişik çözümler temsil ederler. Dolayısıyla, genel olarak, bir partinin işçi sınıfı partisi olup olmadığını sormak yetmez; aynı zamanda ne türden bir işçi sınıfı partisi olduğunu da araştırmak gerekir. Ama bu ikinci soru bu yazının konusunun dışında kaldığından ben burada bu noktaya sadece bir-iki paragrafla değineceğim.

Sosyal demokrasi, tarihsel evrimine bakarken de gördüğümüz gibi, zaman içinde sadece devrimciliğini değil, kapitalizme karşı eleştireliliğini de büyük ölçüde yitirmiş bir harekettir. Bunun kuşkusuz köklü tarihsel ve toplumsal nedenleri vardır. Gelişmiş kapitalist ülkelerin işçi sınıfının bazı katmanlarının dünya işçi sınıfının ayrıcalıklı bir bölümünü oluşturması, büyük bir işçi sınıfı hareketinin zamanla kendi içinden bir işçi bürokrasisi çıkarması ve bu bürokrasinin kendi çıkarları doğrultusunda kendi burjuvazisiyle uzlaşmalara girmesi, İkinci Dünya Savaşı sonrasında kapitalizmin yaşadığı uzun genişleme dönemi boyunca gelişmiş ülkelerin işçi sınıfının mücadeleye değil bürokratik aygıtların ve devletin karşılıklı pazarlığına bağlı reformlar aracılığıyla belli bir maddi refah düzeyine ulaşabilmesi ve yeni haklar elde etmesi, dünya devrimci hareketinin önderlik bunalımı, sosyal demokrasi'nin bir işçi sınıfı hareketi olarak yozlaşmasının da, belirli bir dönem boyunca parlamenter bir aygıt olarak başarısının da ardında yatan nesnel temellerdir. Ne var ki, kapitalizmin dünya çapındaki bunalımıyla birlikte girilen yeni dönemde bu nesnel temellerin giderek ortadan kalkması, sosyal demokrasi'nin ayağının altındaki toprağın kaymasına, dayandığı sınıflar arası güçler dengesinin or-

ılması üzerine, devrimci marksistler bu partilerin birer işçi partisi olduğunu yadsımak yerine, işçi partilerinin bu vahim tavır benimseyişinin maddi temelini araştırmayı tercih etmişlerdir. Burada bu araştırmanın vardığı sonuçlara girecek yerimiz yok. Ama şu noktanın altı çizilmeli: sosyal demokrasi'nin, reformist bir söylem ardında, son tahlilde, kapitalizmle uzlaşmaya yatkın doğası, o dönemde bu partilerin burjuva işçi partileri olarak nitelenmesine yol açmıştır. Bu terimin anlamı da, bu partilerin hem burjuva, hem işçi partileri olduğu değildir. İşçi partileri arasında burjuva düzeninden kopamayan partiler olduklarıdır.

tadan kalkmasına yol açmaktadır. Bu, bir yandan Batı Avrupa'nın işçi kitlelerini ve öteki emekçilerini bunalım karşısında şimdilik çaresiz bırakırken, bir yandan da sosyal demokrasiyi bir yol ağzına getirmiştir. Sosyal demokrasi giderek yaşadığı tarihsel değişim sürecinin mantıksal sonucuna, karar anına doğru yönelmektedir. Önümüzdeki dönem, bu hareketin belirleyici eşiği aşarak bir reformist burjuva hareketine dönüşmesine tanık olabilir. Kuşkusuz, bu kolay olmayacaktır. Büyük bunalımlar, hareket içinde farklılaşmalar ve kopuşlar Avrupa'nın siyasal yelpazesinin köklü olarak yeniden-biçimlenmesi kaçınılmaz olarak gündeme gelecektir.

Ne var ki, böyle bir gelişmenin ön işaretlerini, habercilerini şimdiden görmek mümkündür. Üstelik oldukça erken bir tarihte, 1959'da Alman SPD'sinin Bad Godesberg Kongresi'nde başlamış bir süreçtir bu. Bu kongrede kabul edilen program ile birlikte SPD kapitalizm ve piyasa ekonomisi ile uzlaşacağını ilân etmiştir.¹⁴ SPD, bu programatik gerileme açısından hâlâ bir istisnadır ama bu partinin Sosyalist Enternasyonal içindeki belirleyici rolü göz önüne alınırsa, bu gelişme öteki partiler açısından da önem taşır.¹⁵ Üstelik, bu partilerin önemli bir bölümü yıllar, hatta onyıllar süren iktidar dönemleri boyunca, kendilerini kapitalizmi yönetmeye uyarlamış, burjuva devlet aygıtıyla artan bir ölçüde bütünleşmişlerdir. Bu bütünleşmenin, sözkonusu partilerin de burjuva toplumsal formasyonunun birer aygıtı haline dönüşmesi yönünde güçlü etkiler yaratacağı açıktır. Nihayet, Sosyalist Enternasyonal'de son dönemde ortaya çıkan gelişmeler, Avrupa sosyal demokrasisinin giderek işçi sınıfı sorunlarını geri plana attığını ve Avrupa'nın AET bünyesinde birleşmekte olan kapitalizminin dünya çapındaki sözcüsü haline gelme eğilimi içinde olduğunu ortaya koymaktadır. Enternasyonal'in 1976 Cenevre Kongresi bu konuda bir dönüm noktası olmuştur. Son on yıldır Enternasyonal'in temel konuları arasında, uluslararası bunalımı kapitalist üretim tarzı çerçevesinde nasıl çözüme ulaştırılabileceği, emperyalizmin az gelişmiş ülkelerle nasıl daha «insancıl» ilişkiler kurabileceği, petrol sorununun nasıl çözülebileceği (Sosyalist Enternasyonal Üçüncü Dünya'yı savunur, ama OPEC'e karşıdır!) gibi konular, işçi ve emekçi hakları vb. karşısında mutlak bir öncelik kazanmıştır.¹⁶

(14) Bk. G.Minnerup, «Le SPD est-il le plus 'classique' des partis ouvriers bourgeois?», Profils... içinde, s. 74.

(15) Sosyalist Enternasyonal'in bütçesinin %60'ı SPD'nin kaynaklarından sağlanmaktadır. Bk. A.G.A.Valladao, «La dimension utilitaire de l'ouverture au tiers-monde», Le Monde Diplomatique, Eylül 1981.

(16) A.Donneur, a.g.y., s. 92-94 ve 97 vd. Bu yeni yönelimi dolayısıyla Sosyalist Enternasyonal, başta Alman emperyalizmi olmak üzere AET kapitalizminin, az gelişmiş

Gerek Sosyalist Enternasyonal çevresindeki bu gelişmeler, gerek bunalım içinde sosyal demokrat hükümetlerin sağ partilerden sadece derece farkıyla ayrılan kemer sıkma politikalarına yönelmeleri, gerekse bu yeni yönelime eşlik eden yeni ideolojik eğilimler, sosyal demokrasinin geleceği konusunda ciddi sorular uyandıran gelişmelerdir. Ne var ki, bunlar sadece habercilerdir. Sosyal demokrasi günümüzde, reformizmine, kapitalizmle pratik içinde uzlaşmış olmasına, burjuvaziyle sınıf işbirliğini son sınırına kadar götürmesine rağmen, bir işçi sınıfı hareketidir.

CHP'yi ve onun mirasına sahip çıkan partileri değerlendirirken de bizim için belirleyici olan budur.

2. CHP'NİN TARİHSEL EVRİMİ

CHP'nin 1965 sonrası dönemde bir sosyal demokrat parti haline gelip gelmediğini araştırmadan önce, aynen uluslararası sosyal demokrasi için yaptığımız gibi, bu partinin tarihsel evrimini, özel olarak da Ecevit hareketiyle birlikte geçirdiği değişimin toplumsal dinamiklerini ele almamız yararlı olacaktır. Bu bize bir yandan partinin hangi tarihsel gelenek içinden geldiğini saptama fırsatını, bir yandan da 1960 sonrası dönemde ortaya çıkan konjonktüre partinin neden böyle tepki gösterdiğini kavrama olanağını verecektir.

CHP konusunda yaygın olarak beslenen bir yanlış düşünce, bu partinin kurulduğu dönemden itibaren bir küçük burjuva partisi olduğudur. Bu görüş, temelde, Türkiye'nin 1919-23 arasında yaşadığı tarihsel dönemin yorumu ile doğrudan bağıntılıdır. Millî Mücadele'yi ve Cumhuriyet'in kuruluşunu «sivil- asker küçük burjuvazi»nin eseri sayan görüş, bu mücadelenin önder kadrosunun 1923'de oluşturduğu Cumhuriyet Halk Fırkası'nı ve onun ardılı olan CHP'yi de doğal olarak bir küçük burjuva partisi olarak niteleyecektir. 1919-23'ün bir kitlesiz burjuva devrimi olduğunu, burjuvazinin, eski rejimin hakim sınıflarıyla uzlaşma içinde yürüttüğü bu devrimde, belirli özgül koşullardan dolayı bürokrasinin özel bir önem kazandığını daha önceki bir yazımda

kapitalist dünyada yerini sağlamlaştırma ve yeni mevziler kazanma çabasının bir aracı olmakla suçlanmaya başlamıştır. Bk. J.F.Petras, «Un rôle grandissant, mais des objectifs limités», Le Monde Diplomatique, Haziran 1980; J.M. Palmier, «La Fondation Friedrich-Ebert», a.y.; Valladao, a.g.m. Sosyalist Enternasyonal'in Brandt raporlarında dile gelen bunalım çözümlerinin tahlili ve eleştirisi için bu kitapta A.Eralp'in yazısına bakılabilir.

göstermeye çalışmışım.¹⁷ Bu devrimin önder kadrosunun oluşturduğu CHP de, Türkiye'de kapitalizmin ve burjuva toplumunun önünü bilingli olarak açmaya yönelik bir burjuva partisidir. 1923-46 döneminde CHP'ye özgüllüğünü veren, bir süreç içinde devletle özdeşleşmesi, böylece özellikle ordu ile arasında derin ve köklü bağlar oluşmuş olmasındır.

1946'da Demokrat Parti'nin CHP'nin bağrından doğup ayrılması, neredeyse evrensel biçimde bir burjuva partisi olarak anılan bu partinin kurucu kadrolarının CHP içinden gelmeleri dolayısıyla, CHP'nin burjuvaziyle sıkı bağlarını olaydan sonra yeniden ortaya koymuştur. (Bu, CHP-DP kutuplaşmasının genellikle unutulmuş bir yönüdür.) Ne var ki, bu kopuş ve ardından gelen seçim yenilgileri, CHP'yi ciddi bir açmazla karşı karşıya bırakmıştır aynı zamanda: tek parti döneminde temsil ettiği egemen sınıf blokunun büyük çoğunluğuyla CHP'yi terk etmiş olması, partiyi işlevini giderek yitiren kalıntı bir örgüte dönüştürmüştür. 30'lu yılların sonundan itibaren köylülükle arası zaten iyice açılmış olan parti, yeni doğmuş olan siyasal ittifaka karşı anlamlı bir alternatif oluşturabilmek için kendini yenilemek zorundadır. 1950'den 1969'a kadar yirmi yıllık bir sürede partinin oyları hiçbir zaman %40'ı aşmamıştır. İşte bu durum, bu sıkışmışlık karşısında başlayan değişim sürecidir ki, sonunda «ortanın solu» sloganından geçerek sosyal demokrat bir parti oluşturma iddiasına kadar varan bir gelişmeyi başlatan dinamiği oluşturmuştur.

Ne var ki, bu değişim süreci doğrusal bir çizgide ilerleyen, sancısız bir süreç olmamıştır. Partinin hakim sınıflardan yitirdiği desteği tek parti döneminde devletle bütünleşmesinden kazandığı özel güç ile ödünlemek isteyen bir eğilim, uzun süre varlığını sürdürmüş ve ancak 1972 yılında büyük bölümüyle (ama tümüyle değil) tasfiye edilebilmiştir. Partinin geleceğini geçmişte arayan bu kanada karşıt olarak, yenilikçi kanat varolan sıkışmışlığı gidermek üzere gözlerini değişik toplumsal güçlere çevirmiştir. Kırları büyük ölçüde DP'ye kaptıran ve her zaman daha çok bir kent partisi olmuş olan CHP için 1950'lerin ve 60'ların Türkiye'sinde iki yeni toplumsal güç, partinin dayanabileceği en anlamlı adaylar olarak ortaya çıkmaktaydı. Her iki güç de, 50'li yılların ortasında hızlanmaya başlayan sanai sermaye birikiminin tırınlarıydı. Bir yanda, sanayi burjuvazisi vardı. DP içinde kenetlenmiş hakim sınıflar blokunun üvey evlât muamelesi gören bu tâbi üyesi, DP'ye karşı önemli bir mesafe koyarak, hiç olmazsa belirli kanatlarıyla CHP'ye yaklaşıyordu.

(17) «Osmanlı'dan Cumhuriyete: Türkiye'de Burjuva Devrimi Sorunu», Onbirinci Tez, 1, Kasım 1985 (2. baskı: Ağustos 1986).

Sanayinin gelişmesinin öteki kutbunda yer alan işçi sınıfı ise CHP'nin erkenden göz diktiği öteki yükselen toplumsal gruptu. CHP ilk kez 1953'de 10. Kurultay'da kabul edilen yeni programında grev hakkını tanıyacak, 1954 Seçim Bildirgesi'nde iş yasasının kapsamını genişletme, asgari ücreti genelleştirme, hafta tatili ve genel tatil günlerinde tam ücret, yıllık ücretli izin ve işçi sigortalarının reformunu grev hakkına ekleyerek işçi sınıfının karşısına geniş bir paketle çıkacaktı.¹⁸ 1957 Seçim Bildirgesi ile bunlara memurlara sendika kurma hakkının verilmesi eklenecektir.¹⁹ 1959'da, 14. Kurultay'da yapılan program değişikliklerinin işçi haklarıyla ilgili bölümleri ise, daha sonra Ecevit hareketinin simgesi olacak bazı ifadeleri ilk kez programa sokmuştur: «Milli varlığın dayanılacak ve korunacak en önemli değer kaynağı vatandaşların emeğidir.» «...iş verenlerin hakları gözönünde bulundurularak emeği istismardan korumak için gerekli tedbirleri almak devletin vazifesidir.» «Partimiz her vatandaş için çalışma emniyetini dokunulmaz bir hak sayar.» vb. vb.²⁰

Bütün bunlardan görülebileceği gibi, CHP daha 50'li yıllarda, yani çok erken bir tarihten itibaren işçi sınıfını partinin bir destek gücü olarak bellemiş ve giderek buna uygun programatik ve politik adımları atmaya başlamıştır. Bu bakımdan, işçi sınıfı ile ilişkiler konusunda Ecevit hareketinin özgün olarak ortaya attığı pek az yeni görüş, pek az yeni slogan vardır. Aşağıda göreceğimiz gibi, Ecevit'in asıl yeniliği köylülük ile ilişkilerin geliştirilmesi doğrultusunda CHP için kökten bir sıçrama sayılabilecek bir atılım yapmış olmasıdır.

50'li yıllardaki bu içten içe (moleküler) değişim süreci, 60'lı yıllarda Türkiye'de sınıf mücadelelerinin kazandığı yeni kisve ile üstüste geldiğinde ortaya CHP'nin 1965-72 arasında geçirdiği büyük değişimin bütün koşulları çıkmış olacaktır. Şimdi, herhangi bir kronolojik sıra izlemeden, bu koşulların her birinin ötekileri etkileyerek ve onlardan etkilenecek geliştiğini de gözönünde tutarak, sözkonusu koşullara göz atalım:

● 1960'lı yıllar Türkiye'sinin geçmişe göre ayırdedici ve belirleyici yönü, hiç kuşku yok ki, gelişen işçi sınıfının ülke tarihinde ilk kez kitlesel bir biçimde siyaset sahnesine girmesi olmuştur. Bu yıllarda, bir yandan gelişen grevler ve başka tür işçi hareketleri yaygınlaşırken,

(18) S.Kılı, 1960-1975 Döneminde Cumhuriyet Halk Partisinde Gelişmeler, Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 1976, s. 113 ve 120-121; H. Bilâ, CHP Tarihi, 1919-1979, Ankara, 1979, s. 274.

(19) S.Kılı, a.g.y., s. 127.

(20) Aktaran S. Kılı, a.g.y., s. 129-130. Vurgu sonradan.

bir yandan da bağımsız bir sınıf sendikacılığının ifadesi olan DİSK kurulmuştur. Birazdan ele alacağımız TİP olayıyla birleştirdiğinde bütün bunlar, işçi sınıfının siyasal, örgütsel ve giderek de ideolojik bakımdan burjuvaziden bağımsızlaşması potansiyelinin oluştuğunu göstermektedir. Haziran 1970 olayları bu sürecin hem çarpıcı bir örneği hem de doruğudur. CHP yönetimi, özellikle de Ecevit ekibi, burjuvazinin siyasal güçleri içinde, işçi sınıfının bağımsızlaşması tehlikesini en erkenden gören ve bu tehlikeye karşı baskıya değil eritmeye dayanan önlemler geliştirmeye yönelen öge olmuştur. Ecevit bunu gerek 60'lı yılların başında yazdığı gazete yazılarında, gerekse de 1965'de yayınladığı ve ilk manifestosu olarak kabul edilebilecek **Ortanın Solu** başlıklı kitabında hiç sıkılmadan açıklamıştır:

«Halkı adaletsizlikten, yoksulluktan, baskıdan kurtarıcı ve toplumu sosyal adalet içinde kalkındırıcı tedbirler alınmazsa, ezilen, yoksulluk çeken insanlarda birikecek isyan duyguları, kabarıp taşma noktasına varabilir. Sınallaşmaya başlamış toplumlarda bu tehlike daha da büyüktür. İşte o zaman aşırı sol akımlar, bu isyan duygusunu, yıkıcı ve yaygın bir sel haline getirebilir. Ortanın solu, bu sele karşı en sağlam duvar, en etkili settir.»²¹

● İşçi sınıfı hareketinin yükselişinin bir ifadesi de 1961'de kurulan ve hızla gelişen Türkiye İşçi Partisi'nin siyasal alanda CHP'ye karşı sesi duyulan bir rakip haline gelmesidir. Önünü de dahil olmak üzere CHP yönetimi, TİP'in bu gelişmesinin CHP için (özellikle de 50'li yıllardan itibaren benimsediği, işçi sınıfı üzerinde hegemonya kurmaya yönelik taktiği gözönüne alındığında) nasıl bir tehdit oluşturduğunu erkenden teşhis etmiştir. Gerek işçi sınıfı içinde, gerekse CHP'

(21) B. Ecevit, **Ortanın Solu**, 2. baskı, İstanbul, 1966, s. 21. Burada bir-iki ek noktaya değinmek istiyorum: (1) Bu bölümün, aynen kitabın geri kalan bölümleri gibi, emekçilere değil doğrudan doğruya hakim sınıflara hitap ettiği, hiçbir tartışmaya yer bırakmayacak kadar açıktır. (2) Dikkatli bir metin analizi, Ecevit'in, söylediğinden daha fazlasını ima ettiğini göstermektedir. Yazar, «sınallaşmaya başlamış toplumlarda bu tehlike daha büyüktür» diyor. Ama nedenini açıklamıyor. Oysa nedeni açık: Ecevit hakim sınıfları sadece genel olarak «halk» konusunda değil, özel olarak gelişen proletaryanın oluşturduğu tehlike karşısında uyarmak istiyor. (3) Nihayet, **Ortanın Solu** kitabını inceleyenler, burada aktarılan pasajın, öyle yeri gelmişken söylenmiş sözlerden ibaret olmadığını, kitabın merkezi tezini ifade ettiğini görecektir. Kitabın mimarisi de bunun kanıtıdır: yoksul insanlara yönelik acıma duyguları uyandırmayı amaçlayan retorik bir girişten ve siyasal partiler yelpazesini en basit terimlerle açıklayan pedagojik bir bölümden sonra «ortanın solu»nu gerekçelendirmeye yönelik ilk ciddi bölüm, Türkiye'de sol tehlike temasına ayrılmıştır. (Bk. s. 27-33).

nin her zaman temel toplumsal desteklerinden biri olmuş olan üniversite gençliği içinde TİP'in bulunduğu yankı, CHP yönetimini toplumsal sorunlara ve taleplere sahip çıkmaya itmiştir.²² Aynı şekilde, DİSK'in doğuşu ve hızla büyümeye başlaması, bazı Türk-İş sendikacılarını, işçi sınıfı içindeki bu yeni eğilimleri gözönüne alarak, sosyalizmin önünü kesecek bir sosyal demokrat ideolojiyi geliştirme yönünde hareketlendirmiştir.²³

● 60'lı yılların sonunda işçi sınıfının siyasal hareketliliği doruğuna yükselir ve üniversite gençliğinin radikalleşmesi, belirli yörelerde toprak işgalleri vb. buna eşlik ederken, AP'nin temsil ettiği hakim sınıf blokunda da çok ciddi bir çatlama meydana geliyordu. Olayın temelinde, AP'nin (DP'den farklı olarak) sanayi burjuvazisinin hakimiyetine girmiş olması, özel olarak da büyük kentlerin büyük sermayesine öncelik tanınması yatıyordu. Bu, bir yandan tarım burjuvazisi ve yarı-kapitalist toprak sahipleri arasında, bir yandan da küçük kentlerin burjuvazisinde ciddi huzursuzluklara yol açacaktı. Sonuç, AP'nin içinden çeşitli kopmaların olmasıydı: yeni kurulan Demokratik Parti ve MSP, büyük burjuvazinin, sermayenin öteki dilimleriyle ve toprak sahipleriyle ittifakının parçalanışının bir ürünüydü. 60'lı yılların sonunda iç pazara dönük sermaye birikiminin ilk ciddi bunalımına girmesi hakim sınıflar arasındaki bu çelişkileri derinleştiriyordu. Söz konusu çelişkiler, bunalımın bastırıldığı ama gerçek anlamıyla çözülmediği 70'li yılların tümü boyunca siyasal mücadeleye damgasını vuracaktı.

Böylece, sanayi sermayesi bu dönemde iki ateş arasında kalyordu. Bir yanda, işçi sınıfı ve öteki emekçi katmanların yükselen mücadelesi; öte yanda ise, sermayenin, çıkarları sanayi kapitalizmin gelişmesiyle gelişen dilimlerinin gösterdiği direnç. CHP ve AP, 70'li yıllar boyunca sanayi sermayesinin bu iki sorununun çözümünü açısından karşıt kutuplar oluşturacaktı. AP, bütün mülk sahibi sınıfların birliği temelinde işçi sınıfı hareketinin bastırılması stratejisini benimserken, CHP giderek işçi sınıfı, öteki kentsel emekçi sınıf dilimleri ve yoksul ve orta köylülük üzerinde kurduğu hegemonya yoluyla, sanayi sermaye birikiminin önünde birer engel haline gelmiş olan öteki mülksahibi sınıfları geriletme stratejisini sunuyordu sanayi burjuvazisine. Yeni CHP'ye

(22) Bu, zaman zaman parti yönetimi tarafından açıkça ifade edilmiştir. Bk. Bilâ, a.g.y., s. 387-88 ve Kılı, a.g.y., s. 211-213.

(23) Bu sendikacıların 1971 yılında hazırladıkları bir raporda DİSK'in gelişmesinden duydukları huzursuzluk örtülü bir biçimde ifade edilmektedir. Bk. **Türk İşçi Hareketi İçin Sosyal Demokrat Düzen**, toplu-yapıt, Ankara, 1971, s. 11.

70'li yıllarda, emekçi sınıfları savunan retorikğine rağmen, burjuvazinin gözünde saygınlık ve inanılabilirlik kazandıran işte bu partinin sanayi burjuvazisi için ifade ettiği bu sınıf ittifakıydı.

CHP'nin sanayi burjuvazisinin çıkarlarını toprak, ticaret vb. çıkarlara karşı savunmasının programatik ifadesi birçok metin ve açıklamada bulunabilir. Bir örnek vermekle yetineyim. CHP'nin 1976 yılında kabul edilmiş olan son programında, «Hakça Kazanç» başlığı altında, partinin hangi gelir kategorilerine karşı mücadele edeceği (karakteristik bir demagojik üslupla sanki emekçilerin çıkarları açısından ele alınıyor muşçasına) açıklanmaktadır. Bunların hızla gözden geçirilmesi, sanayinin toplam artı-değerden aldığı payın yükseltilmesinin amaçlandığını açıkça ortaya koymaktadır. Sözkonusu gelir kategorileri şunlardır: (1) ticarete aracılık kârları; (2) arsa spekülasyonu vb. faaliyetlerden edinilen gelirler; (3) gereksiz sübvansiyon ve korumacılıktan elde edilen aşırı-kârlar; (4) vergi kaçırma; (5) tefeci kârı; (6) büyük toprak sahiplerinin rantı.²⁴

● CHP'nin sosyal demokrasiye yaklaşmasının son bir nedeni daha vardır: Türkiye'nin gelişmekte olan uluslararası ilişkileriyle ilgili bu neden. 60'lı yıllar, Türkiye'nin giderek Avrupa ile bütünleşmeye başladığı, Avrupa sisteminin bir parçası niteliğini kazandığı ve ABD'den bir ölçüde uzaklaştığı bir dönemdir. (Bu eğilim 1980'e kadar devam edecek, ondan sonra daha sorunlu bir nitelik kazanacaktır.) AET ile uzun dönemde üyeliği öngören bir ortaklık anlaşması imzalanmış, Batı Avrupa'ya işçi göçü hızlanmış, gerek ticaret gerekse sermaye akımları açısından Batı Almanya birinci sırayı ABD'den devralmış, 1964 Kıbrıs olayları ve ünlü Johnson mektubu sonrası gelen «çok-yönlü dış politika» dalgasında Avrupa ABD'ye karşı ilk akla gelen ağırlığı oluşturmuştur. İşte Türkiye'nin burjuva güçleri arasında Avrupa'ya yönelenler içinde Avrupa'nın iki ana siyasal ailesinden biri olan sosyal demokrasi ile bütünleşmek bu gelişmeler çerçevesinde son derece mantıklı bir seçıştır. Nitekim CHP geleneği bu yönelişin meyvalarını 12 Eylül sonrasında uluslararası sosyal demokrasinin dayanışması biçiminde toplayacaktır.

Bütün bu söylenenler şöyle özetlenebilir. CHP'de 1965 sonrasında yaşanan değişim, tarihsel işlevini yitirmekte olan ve yeni bir kimlik arayan bir siyasal parti ile sınıf kapitalizm evresine giren ve köklü biçimde değişen bir toplumda ortaya çıkan yeni sınıf dengeleri ve yeni sınıf ittifakı arayışları arasında bir buluşmanın ürünü olmuştur.

(24) Bk. Cumhuriyet Halk Partisi Programı, Ankara, 1976, s. 42-43.

Kitlesini arayan bir partiyle siyasal ifadesini arayan yeni bir toplumsal durum arasındaki uyumdur bu. Kuşkusuz, bu yeni toplumsal gelişme farklı bir siyasal tablo da doğurabilirdi: işçi sınıfının sosyalist bir örgütlenme çerçevesinde burjuva siyasal güçlerle ilişkisini koparması. Ama başka şeylerin yanı sıra, solun devlet gücüyle bastırılması, bu yolu büyük ölçüde güçleştirmişti. İşte CHP'nin 1965-77 arasındaki göz kamaştırıcı yükselişini açıklayan da bu iki etkenin bir araya gelişi.

3. CHP VE SOSYAL DEMOKRASİ

CHP'nin yenileşmesinin, bir anlamda kendini güncelleştirmesinin tarihsel dinamiklerini kısaca ele aldıktan sonra, şimdi de 70'li yıllara varıldığında CHP'nin bu yenileşme sonucunda gerçekten iddia edildiği gibi bir sosyal demokrat parti haline gelip gelmediğini araştıralım. Bu konuyu tartışırken, akılda tutulması gerekli iki nokta var. Birincisi, bir partinin sosyal demokrat bir parti olup olmadığını sormak, uluslararası sosyal demokrasiyi incelerken gördüğümüz gibi, bu partinin reformist ve kapitalizmle uzlaşmış da olsa, bir işçi partisi haline gelip gelmediği sorusunu sormak anlamına geliyor. Aksi takdirde sosyal demokrasi kavramını içi boş bir etiket olarak kullanıyoruz, ya da bir hareketi kendine taktığı adla anmanın kolaylığına kapılıyoruz demektir. Her ikisinin de sosyalist pratik açısından çok ciddi sorunlar doğurabileceğini çeşitli tarihsel örnekler aracılığıyla izlemek olanaklı. İkinci nokta ise şu: buradaki tartışma sadece CHP'nin bulunduğu noktadaki durumunu saptamaya yönelik. Aslında, aynen Avrupa sosyal demokrasisinde olduğu gibi soruna dinamik bir bakış açısından bakmak gerekiyor. CHP, hiç olmazsa söylem düzeyinde sosyal demokrasiye yanaşan bir parti olduğuna göre, sosyal demokratlaşma da bir süreç olarak görülebilir ancak. Dolayısıyla da aşağıda söylenenler geleceğe ilişkin değil, şimdilik varolana ilişkin şeylerdir.

CHP'nin bir işçi sınıfı partisi olup olmadığını araştırırken, uluslararası sosyal demokrasiye uyguladığımız kıstasları bu partiye de uygulamamız gerekir. Sözkonusu kıstasların ilkinde, yani partinin dünya işçi sınıfı hareketinin tarihi içindeki yerine baktığımızda, durumun tümüyle olumsuz olduğunu görmek kolaydır. Bir tarihsel oluşum olarak CHP'nin bu gelenekle uzak yakın en ufak bir ilişkisi olmamış, parti, başlangıcından itibaren az gelişmiş bir kapitalizmin koşullarına uygun bir burjuva partisi olarak, üstelik uzun bir dönem boyunca işçi sınıfına karşı baskıcı bir siyaset uygulamıştır. Zaten sorun CHP'nin bu tarihine rağmen bir işçi sınıfı partisi haline gelip gelmediği olduğuna göre, bu nokta üzerinde daha fazla durmak gereksizdir.

İşçi sınıfıyla ve işçi sınıfı örgütleriyle ilişkiler açısından elimizde fazla bir veri olduğunu söylemek mümkün değil. Burada, tek bilinen nokta CHP'nin sendikalarla ilişkilerinin gelişimi.²⁵ CHP'nin 60'li yılların sonundan itibaren sendika hareketi içinde kendine yandaş bir akım bulduğu bilinen birşey. Önce Türk-İş içinde, «sosyal demokrat ideoloji»yi benimseyen bir grup sendikacı belirmişti. Ardından 70'li yıllarda bazı sol gruplarla ittifak halinde çalışan CHP'ye yakın sendikacılar, DİSK içinde ciddi bir ağırlık kazanacaklardı. Ne var ki, bütün 70'li yıllar boyunca CHP her iki konfederasyonla da kalıcı ve temelli ilişkiler oluşturmayı başaramamıştır. Bu da önemli bir noktaya işaret etmektedir: Türkiye gibi az gelişmiş bir kapitalist ülkede, üstelik de derin bir bunalım döneminde, reformist bir partinin işçi sınıfının hiç olmazsa belirli dilimlerine verilecek ödümler temelinde sendikalarla kalıcı bir ilişki kurması çok güçtür. 1977 sonunda, tam da CHP ağırlıklı hükümetin kuruluşunun öncesinde, DİSK'in başına CHP içinden gelen bir sendikacı geçtiği halde, Ecevit hükümetinin hemen hemen her konuda DİSK ile ters düşmüş olmasının nesnel nedenlerinden biri budur. Türk-İş'e gelince, 1978'de gerçekleştirilen «Toplumsal Anlaşma»ya ve yılların «partilerüstü politika» savunucusu Halil Tunç'un sonradan Ecevit'e yakınlığı iyice ortaya çıkmasına rağmen, gerek 1980 öncesinde, gerekse bugün Türk-İş üst yönetimiminin çoğunluğuyla CHP geleneğinden uzak durmaya kararlı olduğu açık seçik ortadadır.

Kaldı ki, yukarıda da belirttiğim gibi, sendikalarla yakın ilişki bir partiyi işçi partisi olarak nitelemek için yeterli değildir. Çünkü burjuva partileri de yer yer böyle ilişkiler kurabilirler, hatta destek kazanmak için kurmak isteyebilirler. Önemli olan, bir yandan, bu ilişkilerin partinin sınıfla bunun yanı sıra kurduğu başka ilişkiler içindeki yeri; bir yandan da partinin öteki sınıf ve katmanlarla ilişkisinin niteliğidir. CHP'nin sadece işçi sınıfı ile değil, toplumun öteki sınıflarıyla da kalıcı ilişkiler kurmaya çalıştığı bilinmektedir. 70'li yıllarda Rahşan Ecevit'in başkanlığı altında çalışan Köylü Derneği, aşağıda CHP'nin yeni programatik yaklaşımını ele aldığımızda da göreceğimiz gibi, köylülüğün de parti için son derece önemli olduğunun bir göstergesidir. Öte yandan, CHP'nin sermaye örgütleriyle de ilişkilerini geliştirmek istediği yolunda veriler vardır. Bunlar arasında, 1974 Odalar Birliği seçimleri dolayısıyla örgüte gönderilen genelge en çarpıcı örneklerden birini oluşturmaktadır.²⁶ Bu genelgede Ge-

(25) Bu konuda daha ayrıntılı bilgi bu kitapta Y.Koç'un yazısında bulunabilir.

(26) Bu konuda ilke dergisinin Mayıs 1974 tarihli 5. sayısında (s. 40-43) yayınlanan belgeye bakılabilir.

nel Merkez örgüte, Odalar Birliği Genel Kurulu'na katılacak delegelerin kazanılması ve yönetime Birliğin bünyesinde «sömürü düzenine dur!» diyecek kişilerin seçilmesi için talimat vermektedir!

Böylece sendikaların CHP'nin ilişkiler ağı içinde ayrıcalıklı bir yeri olmadığı ortaya çıkıyor. Sorunun öteki yanına, yani partinin işçi sınıfıyla sendikaların dolayımından geçmeyen ilişkilerine bakarsak, tablonun daha olumsuz olduğunu görmek mümkün. Üyelerin bileşimi konusunda elde yeterli veri yok. Buna karşılık CHP'nin genel yönetiminde olsun, taşra yönetiminde olsun işçi ve emekçilerden çok burjuva kadroların hakimiyetinin 70'li yıllarda da sürüp gittiği yolunda ciddi göstergeler mevcut. Türkiye'de işçi sınıfının en yoğun olduğu İstanbul'u alalım: İstanbul yönetiminin 70'li yıllar boyunca çeşitli sermaye dilimlerinin, en başta da inşaat sermayesinin etkisi altında olduğu biliniyor. İstanbul örgütünün bütününe gelince, durumun ne olduğunu bir CHP'linin, Süleyman Genç'in, 1976 yılında yapmış olduğu bir konuşmadan izleyelim:

«CHP, işçi ile bütünleşmeyi sağlayacak bir örgüt yapısına sahip olmalıdır... İşçi köylü elele derken bunlarla bütünleşmiş olmalıyız... Genel merkez bunu yapmıyor. Hemşerilik şirketi gibi çalışıyorlar. Kiminle, hangi örgütle hizipleşeceğiz? İstanbul'da 19 ilçeden 13'ünün başında tüccarlar çalışıyor.»²⁷

İşçi sınıfının son derece yoğun olduğu İstanbul'un bu durumda olduğu düşünülürse, işçi sınıfının hem nicel olarak çok daha zayıf olduğu, hem de örgütlenmesi önünde çok daha büyük engellerin var olduğu taşra örgütlerinin yönetim bileşiminin niteliğini kestirmek çok da güç olmasa gerek.

CHP'nin toplumla bağları açısından bir işçi sınıfı partisi konumuna en çok yaklaştığı nokta, 1973 ve 1977 seçimlerinde oylarının büyük bir bölümünü büyük işçi kentlerinden almış olmasıdır. Partinin oyları bu kentlerde Türkiye ortalamasına göre belirgin biçimde daha yüksektir. (Semt veya mahalle düzeyinde daha ayrıntılı bir araştırma bilebildiğim kadarıyla henüz yapılmış değil.) Ne var ki, bu olgu tek başına hiçbir anlam ifade etmez. Birincisi, bu oylar, Batı Avrupa'nın sosyal demokrat partilerinde olduğu gibi kalıcı biçimde bağlanmamıştır CHP'ye. Gerek 1979 seçimlerinde İstanbul'da alınan sonuçlar, gerekse 1984 yerel seçimlerinde ANAP'ın SODEP ve HP kar-

(27) Aktaran Bilâ, a.g.y., s. 649-650.

şısında büyük kentlerdeki başarısı bunu ortaya koymaktadır. İkinci- si, işçi oylarının belirli bir dönem boyunca bir partiye akması, başka verilerin yokluğunda, sözkonusu partinin bir işçi partisi olduğuna ilişkin bir karine oluşturmaz. Türkiye'de 1970'li yıllara kadar gecekön- du mahallelerinin oylarının büyük çoğunluğuyla DP-AP geleneğindeki partilere yöneldiği bilinen bir gerçektir.

CHP Programı'nda «Sosyal Demokrasi»

Aslında, CHP'nin sınıfla dolaysız örgütsel bağları açısından kla- sik anlamda bir işçi partisi haline gelmediği zaten uzun uzun kanıtlan- maya değmeyecek kadar açıktır. Bu konuda, soru işareti uyandırabi- lecek esas etken, partinin kendini yenilemeye yöneldiği dönemde ge- çirdiği programatik değişim olabilir. Biraz da bu konuya dönelim.

CHP'nin 1969 ve 1973 Seçim Bildirgelerinden, 1976 tarihli son programından, Ecevit'in yazı ve konuşmalarından hareket edildiği tak- dirde, yeni CHP'nin «sosyal demokrat» (veya aynı anlama gelmek üze- re «demokratik sol») programının temel öğeleri şöyle özetlenebilir: tarım ve köylülük için öngörülen reformlar ve politikalar (toprak re- formu, köy-kentler, kooperatifleşme vb.); bölgelerarası sosyal adaletin sağlanması, özellikle de Doğu ve Güneydoğu Anadolu'ya öncelik ta- nınması; özel sektör ve kamu sektörünün yanısıra bir iktisadi ve siya- sal güç odağı olarak «halk sektörü»nün geliştirilmesi; çalışanlara ye- ni haklar (kamu kesiminde yönetime katılma, memur/işçi ayrımı sorununun çözüme bağlanması, memurlara sendikalaşma hakkı vb.); sanayileşmeye öncelik.

Bu program hakkında söylenebilecek ilk şey, programın ana öge- lerinin CHP'nin son «arınma» sürecini yaşadığı 1972 sonrası döneme, hatta hatta 1965 sonrası «Ortanın Solu» dönemine bile özgü olmadı- ğıdır. Unutmamak gerekir, CHP'nin ve Ecevit'in 70'li yıllarda çok sol ve radikal görünen terminolojisi (bu, partinin ideolojik ortamı açısın- dan önemlidir) daha İnönü döneminde yürürlüğe girmiştir. «Düzen değişikliği», «Toprak işleyen, su kullananın!» gibi sloganlar, «sol- culuğu» konusunda hiçbir hayal beslenemeyecek olan İnönü'nün par- ti başkanlığı döneminde ortaya atılmış, İnönü'nün direnciyle de kar- şılaşmamıştır. 1967'de büyük gürültü ile partiden ayrılacak olan Tur- han Feyzioğlu bile, 1966 yılında Meclis kürsüsünden şöyle konuş- maktadır:

«Sosyal uyanış yüzünden, ucuza sömürülen el emeği ile ser- maye birikimi sağlamak, artık imkânsız bir hale gelmiştir. Bu itibarla biz de kapitalist modelle kalkınmayı mümkün görmüyoruz.»²⁸

Dolayısıyla, 70'li yılların sol retorikini CHP'nin gerçek bir sol par- ti niteliği kazandığı yolunda bir kanıt olarak kullanmak yanlıştır. Üs- telik, yeni programın hemen hemen bütün öğeleri, 50'li yıllardan ve- ya 60'lı yılların başından itibaren partinin programına şu veya bu öl- çüde girmiş noktalar. Örnek vermek gerekirse, «köy-kent» terim olarak olmasa bile kavram olarak ilk kez 1961 yılında Temel Hedef- ler Beyannamesi'nde, Doğu'nun öneminin vurgulanması aynı yılın se- çim bildirgesinde yer almıştır.²⁹ İşçi hakları ve yabancı sermaye ko- nusundaki duyarlılık, ta 50'li yılların gelişmelerinin ürünüdür. «Sos- yal demokratlaşma» sürecinin bunlara yaptığı katkı, belirli eklemeler ve daha açık bir sistemleştirmeden başka birşey değildir.

İkinci olarak, bu sistemleştirmede esas yenilik, çalışanların hak- ları ve çıkarları konusunda değil, (1) köylülüğe verilen öncelikte, (2) kooperatifleşme sürecine verilen büyük önemde ve (3) «halk sek- törü» kavramında ortaya çıkmaktadır. İlk noktaya ilgili olarak şu söylenebilir: Ecevit'in, başvurduğu yeni söylemin ötesinde, CHP pro- gramına esas katkısı, partinin 50'li yıllarda kentsel sınıflar yönünde ge- liştirdiği açılmayı yeterli bulmayarak, Türkiye'nin daha uzun süre en önemli oy deposunu oluşturacak olan köylülüğe dönmesi ve burada da AP geleneğinin ufkunun dışında kalan yeni bir programatik atılım yapmasıdır. Bu yeni atılım kooperatifçilik ile ilgilidir. Kooperatifçi- liğin sosyal demokrat gelenekle uzaktan bir akrabalığı vardır gerçi, ama bir işçi sınıfı partisini tanımlama açısından aslı bir öge oldu- ğunu iddia etmek olanaksızdır. «Halk sektörü»ne gelince, CHP'nin propagandasının bu çok önemli unsuru (bu önerinin gerçekçiliği ve- ya anlamlılığı üzerine bir tartışmaya burada girmek mümkün değil) aslında temel olarak iki öge içermektedir: Türkiye'de bir ölçüde za- ten gelişmiş olan kooperatif kesimi ile yabancı ülkelerde çalışan işçi- lerin dövizleriyle kurulacak şirketler. Bunun ötesi tam anlamıyla pro- pagandadır.

CHP'nin yeni programatik yaklaşımının burjuvazinin çıkarları karşısındaki konumuna gelince, burada gözlenebilen üç temel nokta

(28) Konuşmanın metni için bk. M. Aksoy, Sosyalist Enternasyonal ve CHP, Tekin Ya- yınevi, İstanbul, 1977, s. 32.

(29) Bk. S.Kill, a.g.y., s. 169 ve 171-73.

vardır. Birincisi, Türkiye solunun önemli bir bölümünün CHP'yi «anti-tekelci» kesimlerin çıkarlarını savunan bir parti olarak nitelmesine yol açan Ak Günlere (1973 Seçim Bildirgesi) metninin tekelci büyük sermaye karşısındaki eleştirel konumunun, üç yıl gibi kısa bir süre içinde neredeyse tümüyle ortadan kalktığı gerçeğidir. 1976'da kabul edilen yeni program, sözkonusu metinden farklı olarak, özel kesimi büyük ve küçük olarak ikiye ayırmaz, büyük sermayeyi tekelcilikle uzun uzun eleştirmenin yerini «tekelleşme eğilimine karşı etkin ve kesin önlemler» gibi herhangi bir burjuva partisinin programında yer alabilecek bir kısa değinme alır, büyük-küçük ayırımı yapılmaksızın sermayeye birçok kolaylık ve özendirme vaad edilir.

İkincisi ve çok daha önemlisi, Ecevit'in Ortanın Solu kitabıyla başlayan gelenek, Ak Günlere gibi en radikal bir metin de dahil olmak üzere, CHP'nin bütün programatik metinlerinde sürdürülür: CHP'nin emekçi halkın çıkarları ile ilgili önerilerinin aynı zamanda sermayenin çıkarlarına hizmet etme açısından en etkin yöntemi oluşturduğunun belirttik biçimde ileri sürülmesidir bu. Ecevit'in «Ortanın Solu»nu aslında emekçi kitlelerin selini engellemeye yönelik en güçlü set olarak nitelendiğini yukarıda görmüştük. Ak Günlere'nin tam da işçi hakları ile ilgili bölümü, sermayeyi bu hakların kendi çıkarlarıyla çelişmeyeceğine ikna etmeye yönelik argümanlar içerir. Söylenen, işçi haklarının (1) teknolojik atılımları uyararak, (2) iç pazarı genişleterek ve (3) «işçilerin demokratik rejimle bağdaşmayan akımlara veya eylemlere yönelmeleri veya öyle akımların ve düşüncelerin işçiler arasına sızması» gibi olasılıkları önleyerek yararlı olacaktır. Zaten, «eğer 1963'de, CHP'nin öncülüğünde, Türk işçilerine ileri demokratik çalışma hakları tanınmış olmasaydı», 60'lı yılların sonunda bütün toplum radikalleşirken işçi sınıfı sakin kalmazdı, Bildirge'ye göre.³⁰ 1976 programı da aynı şeyi başka kelimelerle söylemektedir: CHP'nin önerdiği çerçevede «çalışan bir özel kesim, topluma güven vereceği gibi, sanayi toplumuna geçiş sürecinin çetin aşamalarında kendi güvenliğini de en etkin biçimde sağlamış olur.»³¹

CHP'nin yeni yönelişinin sermaye ile ilgili yönleri konusunda değinilmesi gereken son nokta, yukarıda partinin yenileşmesinin ardından dinamiği araştırırken belirttiğim gibi, CHP'nin sanayi sermayesini öteki sermaye dilimleri karşısında hiçbir ikircikliliğe yer bırakmayan biçimde savunmasıdır. Çeşitli özendirme önlemlerinin yanı sıra, her program tekrar tekrar sanayicilere ticaret odalarından ba-

(30) Ak Günlere (Cumhuriyet Halk Partisi 1973 Seçim Bildirgesi), s. 117 - 122.
(31) Program, s. 151, vurgu sonradan.

ğımsız odalarda ve bağımsız bir birlikte örgütlenme olanağını vaad etmektedir.³²

Bütün bunların ışığında varılması gereken sonuç açıktır. CHP 60'lı ve 70'li yıllarda geçirdiği önemli değişime rağmen bir işçi sınıfı partisi haline gelememiştir. Buna ne tarihsel geleneği, ne örgütsel yapısı ve ilişkileri, ne de programı izin vermemektedir. Dolayısıyla da, partinin bir «sosyal demokrat» parti olduğu önermesi, sadece bir iddiayı, bir dileği ya da içi boş bir etiketi temsil edebilir ancak.

Ne var ki, CHP'nin sosyal demokrat bir parti olduğu iddiası, aynı zamanda, bu partinin 1977 yılında Sosyalist Enternasyonal'e üye olarak kabul edilmiş olmasından da belirli bir güç almaktadır. (Aynı şey 1986 yılı içinde üye olarak kabul edilen SHP ve DSP için de geçerlidir.) Öyleyse son olarak, bu soruna da kısaca değinmemiz gerekiyor.

Sosyalist Enternasyonal Sorunu

Sosyalist Enternasyonal (SE) üyeliğinin CHP'nin sosyal demokrat niteliğine işaret ettiğine inananların düşüncesi oldukça yalın: madem SE sosyal demokrat partilerin üst uluslararası örgütüdür ve madem bu örgüt CHP'yi kendi çatısı altına kabul etmiştir, demek ki bu partiler CHP'yi de kendileriyle aynı yapıda görmektedirler. Eğer bu yapı bir işçi sınıfı partisinin yapısı ise demek ki CHP'yi de böyle nitelenebilir. Başka durumlarda ve başka yerlerde de muhtemelen doğru sonuçlar verebilir. Nitekim bizim de başlangıçta bir partinin işçi sınıfı partisi olup olmadığını saptamak için üzerinde durduğumuz kısıtlardan biri, partinin uluslararası örgütlenme içindeki yeridir. Bütün bunlara rağmen, sözkonusu usyürütme doğru değildir. Çünkü, SE'nin son dönemde geçirdiği köklü değişimden soyutlamakta, somut bir tahlile dayanmamaktadır.

SE, 1976 Cenevre Kongresi'nden itibaren Willy Brandt'ın başkanlığı altında büyük bir hızla Avrupa'nın görelî olarak yoksul ülkeleri (İspanya, Portekiz, Yunanistan, Türkiye) de dahil olmak üzere az gelişmiş ülkelere dönmüş, «Kuzey/Güney» ilişkilerini faaliyetlerinin odak noktasına alırken, az gelişmiş ülkelerdeki örgütlenme çabasına da büyük bir ivme kazandırmıştır. Bugün SE'nin Büro'sunun yarısı Avrupa-dışı partilerden oluşmaktadır.³³ Latin Amerika'nın her ülkesin-

(32) Ak Günlere, s. 84 ve Program, s. 152.
(33) A.Donneur, a.g.y., s. 92 vd.

vardır. Birincisi, Türkiye solunun önemli bir bölümünün CHP'yi «anti-tekelci» kesimlerin çıkarlarını savunan bir parti olarak nitelmesine yol açan Ak Günlere (1973 Seçim Bildirgesi) metninin tekelci büyük sermaye karşısındaki eleştirel konumunun, üç yıl gibi kısa bir süre içinde neredeyse tümüyle ortadan kalktığı gerçeğidir. 1976'da kabul edilen yeni program, sözkonusu metinden farklı olarak, özel kesimi büyük ve küçük olarak ikiye ayırmaz, büyük sermayeyi tekelcilikle uzun uzun eleştirmenin yerini «tekelleşme eğilimine karşı etkin ve kesin önlemler» gibi herhangi bir burjuva partisinin programında yer alabilecek bir kısa değinme alır, büyük-küçük ayırımı yapılmaksızın sermayeye birçok kolaylık ve özendirme vaad edilir.

İkincisi ve çok daha önemlisi, Ecevit'in Ortanın Solu kitabıyla başlayan gelenek, Ak Günlere gibi en radikal bir metin de dahil olmak üzere, CHP'nin bütün programatik metinlerinde sürdürülür: CHP'nin emekçi halkın çıkarları ile ilgili önerilerinin aynı zamanda sermayenin çıkarlarına hizmet etme açısından en etkin yöntemi oluşturduğunun belirttik biçimde ileri sürülmesidir bu. Ecevit'in «Ortanın Solu»nu aslında emekçi kitlelerin selini engellemeye yönelik en güçlü set olarak nitelendiğini yukarıda görmüştük. Ak Günlere'nin tam da işçi hakları ile ilgili bölümü, sermayeyi bu hakların kendi çıkarlarıyla çelişmeyeceğine ikna etmeye yönelik argümanlar içerir. Söylenen, işçi haklarının (1) teknolojik atılımları uyararak, (2) iç pazarı genişleterek ve (3) «işçilerin demokratik rejimle bağdaşmayan akımlara veya eylemlere yönelmeleri veya öyle akımların ve düşüncelerin işçiler arasına sızması» gibi olasılıkları önleyerek yararlı olacaktır. Zaten, «eğer 1963'de, CHP'nin öncülüğünde, Türk işçilerine ileri demokratik çalışma hakları tanınmış olmasaydı», 60'lı yılların sonunda bütün toplum radikalleşirken işçi sınıfı sakin kalmazdı, Bildirge'ye göre.³⁰ 1976 programı da aynı şeyi başka kelimelerle söylemektedir: CHP'nin önerdiği çerçeve içinde «çalışan bir özel kesim, topluma güven vereceği gibi, sanayi toplumuna geçiş sürecinin çetin aşamalarında kendi güvenliğini de en etkin biçimde sağlamış olur.»³¹

CHP'nin yeni yönelişinin sermaye ile ilgili yönleri konusunda değinilmesi gereken son nokta, yukarıda partinin yenileşmesinin ardındaki dinamiği araştırırken belirttiğim gibi, CHP'nin sanayi sermayesini öteki sermaye dilimleri karşısında hiçbir ikircikliliğe yer bırakmayan biçimde savunmasıdır. Çeşitli özendirme önlemlerinin yanı sıra, her program tekrar tekrar sanayicilere ticaret odalarından ba-

(30) Ak Günlere (Cumhuriyet Halk Partisi 1973 Seçim Bildirgesi), s. 117 - 122.

(31) Program, s. 151, vurgu sonradan.

ğımsız odalarda ve bağımsız bir birlikte örgütlenme olanağını vaad etmektedir.³²

Bütün bunların ışığında varılması gereken sonuç açıktır. CHP 60'lı ve 70'li yıllarda geçirdiği önemli değişime rağmen bir işçi sınıfı partisi haline gelememiştir. Buna ne tarihsel geleneği, ne örgütsel yapısı ve ilişkileri, ne de programı izin vermemektedir. Dolayısıyla da, partinin bir «sosyal demokrat» parti olduğu önermesi, sadece bir iddiayı, bir dileği ya da içi boş bir etiketi temsil edebilir ancak.

Ne var ki, CHP'nin sosyal demokrat bir parti olduğu iddiası, aynı zamanda, bu partinin 1977 yılında Sosyalist Enternasyonal'e üye olarak kabul edilmiş olmasından da belirli bir güç almaktadır. (Aynı şey 1986 yılı içinde üye olarak kabul edilen SHP ve DSP için de geçerlidir.) Öyleyse son olarak, bu soruna da kısaca değinmemiz gerekiyor.

Sosyalist Enternasyonal Sorunu

Sosyalist Enternasyonal (SE) üyeliğinin CHP'nin sosyal demokrat niteliğine işaret ettiğine inananların düşüncesi oldukça yalın: madem SE sosyal demokrat partilerin üst uluslararası örgütüdür ve madem bu örgüt CHP'yi kendi çatısı altına kabul etmiştir, demek ki bu partiler CHP'yi de kendileriyle aynı yapıda görmektedirler. Eğer bu yapı bir işçi sınıfı partisinin yapısı ise demek ki CHP'yi de böyle nitelenebilir. Bu usyürütme ilk bakışta doğru gibi görülebilir. Başka durumlarda ve başka yerlerde de muhtemelen doğru sonuçlar verebilir. Nitekim bizim de başlangıçta bir partinin işçi sınıfı partisi olup olmadığını saptamak için üzerinde durduğumuz kıstaslardan biri, partinin uluslararası örgütlenme içindeki yeridir. Bütün bunlara rağmen, sözkonusu usyürütme doğru değildir. Çünkü, SE'nin son dönemde geçirdiği köklü değişimden soyutlamakta, somut bir tahlile dayanmamaktadır.

SE, 1976 Cenevre Kongresi'nden itibaren Willy Brandt'ın başkanlığı altında büyük bir hızla Avrupa'nın görece olarak yoksul ülkeleri (İspanya, Portekiz, Yunanistan, Türkiye) de dahil olmak üzere az gelişmiş ülkelere dönmüş, «Kuzey/Güney» ilişkilerini faaliyetlerinin odak noktasına alırken, az gelişmiş ülkelerdeki örgütlenme çabasına da büyük bir ivme kazandırmıştır. Bugün SE'nin Büro'sunun yarısı Avrupa-dışı partilerden oluşmaktadır.³³ Latin Amerika'nın her ülkesin-

(32) Ak Günlere, s. 84 ve Program, s. 152.

(33) A.Donneur, a.g.y., s. 92 vd.

de en az bir parti mevcuttur SE ile bağlantısı olan.³⁴ On yıllık bir süre içinde dünyanın her yanında sosyal demokrat işçi partilerinin fiş-kırdığını düşünmek için hiçbir neden yoktur. Nitekim dünyanın dört bir yanından SE'ye katılan partiler konusunda yazılanlar, bu partilerin önemli bir bölümünün kendi ülkelerinin (ulusçu, popülist ya da reformist) burjuva veya küçük burjuva partileri olduğunu ortaya koymaktadır.³⁵ SE'nin bu yeni genişleme politikasının nedenlerine burada girmeye gerek yok. Bu konudaki bazı yorumları yukarıda aktarmıştım. Bizim için önemli olan şudur: SE'nin son dönemdeki yöneliminin somut bir tahlili, CHP geleneğindeki partilerin Enternasyonal'e kabulünün, bu partilerde değil, Enternasyonal'in kendisinde bir değişikliğin ürünü olduğunu ortaya koymaktadır.

SONUÇ

Varolan sınırlı bulguların incelenmesi, CHP'nin bir işçi sınıfı partisi haline gelmediğini, 1980'e varıldığında yer yer popülist bir söyleme yaslanan reformist bir burjuva partisi niteliğini taşıdığını gösteriyor. Oysa, yazının ilk bölümünde göstermeye çalıştığım gibi, uluslararası sosyal demokrasiye bağlı Avrupa partileri, sadece tarihsel gelenekleri açısından değil, günümüzdeki özelliklerinden dolayı da işçi sınıfı partileridir. Kapitalist toplumun iki ana sınıfı karşısında bu derece farklı bir konuma sahip, sınıf doğası bakımından birbirinden tümüyle farklı iki siyasal hareketi aynı siyasal etiketle anmak, sınıflar arasındaki mücadeleleri toplumların hareketinin ana motoru olarak kabul eden marksizm için olanaklı değildir. CHP hiçbir zaman sosyal demokrat bir parti olmamıştır. Sosyal demokrat olarak anılması da olsa olsa partinin sınıf doğası konusunda bir mistifikasyon doğurmaya yarar.

Bu yazının vardığı temel sonuç bu olmakla birlikte birkaç noktayı daha eklemekte yarar var. Birincisi, burada sadece CHP'nin ele alınmış olmasıyla ilgili. Bugün bu partinin mirasçısı olarak ortaya çıkan SHP ve DSP bu yazıda ele alınmıyor. Bunun iki nedeni var. Bir yandan, yazının boyutları bu partilerin de CHP konusunda yapıldığı kadar bile ayrıntılı bir incelemeye tâbi tutulmalarını olanaksız kılıyor. Öte yandan, bu partilerin kısa geçmişi, birçok konuda anlamlı

(34) J. Petras, a.g.m.

(35) Latin Amerika için bk. J. Arrate, «El socialismo autonomo sudamericano : sus antagonismos y sus convergencias con Europa», Nueva Sociedad (Karakas), 72, Mayıs-Haziran 1984, s. 104 ve J. Petras, a.g.m.; Afrika için bk. J. Ziegler, «Crise à l'Internationale socialiste», Le Monde Diplomatique, Ekim 1982.

sonuçlara varmayı, yeterli bulgulara erişmeyi olanaksız kılıyor. Ama eğer programlarına ve bugüne kadar ortaya koydukları siyasal performansa bakılırsa, bu partiler sosyal demokrasiye CHP'den bile daha uzak görünüyorlar. Kuşkusuz, CHP içinde olduğu gibi, bu partiler içinde de gerçek bir sosyal demokrasi fikirlerini benimsemiş nice kadro, hatta önder, bulunduğunu kabul etmek mümkün. Ama bir siyasal harekete karakteristik özelliğini, herşeyden ötede sınıf doğasını kazandıran, bireylerin niyetleri ve düşünceleri değil, partinin yapısı, sınıflarla ilişkileri, programı ve ideolojisidir. Bu açıdan SHP ve DSP'nin bugünkü konumlarına bakıldığında, Türkiye'de sosyal demokrasi'nin CHP'den farklı bir yere vardığını düşünmek için henüz hiçbir neden yok gibi görünüyor. Daha doğrusu, CHP'ye göre bu partiler olsa olsa bir gerilemeyi temsil ediyorlar.

İkincisi, Türkiye'deki CHP geleneği ile Avrupa sosyal demokrasi arasında bu yazıda ortaya konulmaya çalışılan temel farklılığın, tarihsel gelişmenin bugün varmış olduğu noktada çekilmiş bir fotoğrafa dayandığı unutulmamalı. Oysa tarih durmuyor. Yarın yepyeni gelişmelere gebe olabilir bu konuda da. Uluslararası sosyal demokrasi'nin tarihsel evrimine bakarken gördük: bu hareket devrimci bir işçi sınıfı hareketi konumundan yola çıkarak her yeni evrede burjuvaziyle daha fazla uzlaşmış, nihayet bir burjuva hareketi olmanın sınırlarına ulaşmıştır; önümüzdeki dönemde büyük bir tarihsel sıçrayla bu eşiği geçip geçmeyeceğini zaman bize gösterecektir. Öte yandan CHP, 50'li yıllarda başlayan, 60'lı yıllarda büyük bir ivme kazanan, 1972'de önemli bir aşama kaydeden bir süreç içinde ciddi bir değişim geçirmiştir. Bugün varolan iki partiden birinin önümüzdeki dönemde sınıf mücadelelerinin somut gelişimi içinde sarsıcı ve köklü bir değişim geçirmesi halinde bir sosyal demokrat parti haline gelmesi, son derece güç görünmekle birlikte, olanaksız değildir. Yani uluslararası sosyal demokrasi'nin de, CHP geleneğinden gelen partilerden birinin de zemin değiştirmesi tümüyle dışlanmaması gereken birer olasılıktır. Buluşmanın sınırın hangi yanında olacağını bugünden belirlemek güçtür. Hatta gerçekleşip gerçekleşmeyeceği bile söylenemez. Ama gelecekteki gelişmelerin dikkatle izlenmesi yine de zorunludur.

Üçüncüsü, CHP'nin bir sosyal demokrat parti niteliğine bile kavuşmamış olması, sosyal demokrasi'nin kendisinin dünya işçi sınıfının ve emekçilerinin uzun dönemli çıkarları açısından savunulabilecek veya güvenilebilecek bir yanı olduğu anlamına gelmez. Yanlış anlamaları önlemek için bir kez daha belirteyim: sosyal demokrasi bir işçi hareketidir; ama köklü biçimde reformist, işçi sınıfı bürokrasisine ayrıcalıklar sağlamak uğruna burjuvaziyle uzlaşan, gelişmiş

ülkelerin işçilerinin kısa dönemli çıkarlarını kapitalizmin devamına bağlayan ve böylece hem dünya işçi sınıfının, hem de, hatta, gelişmiş ülkelerin işçilerinin uzun dönemli çıkarlarını ayaklar altına alan, sınıf mücadelesinin bütün büyük dönüm noktalarında başarısızlığı tes-cillenmiş bir işçi sınıfı hareketi.

Nihayet, bu yazıda CHP geleneği konusunda yapılan saptamanın, başlangıçta belirttiğim gibi, sosyalist pratik açısından çok önemli uzantıları olduğunu hatırlatmakta yarar görüyorum. Bir partinin burjuva partisi mi, yoksa işçi partisi mi olduğu sorusu, klasik marksizmden kaynaklanan ve tarihin büyük mücadelelerinin deneyimi ışığında sınanmış ve zenginleştirilmiş bir mücadele anlayışı için, bir dizi sorunda belirleyici bir önem taşır. Bu sorunların bazılarını kısaca değineyim: İşçi sınıfının en ileri unsurlarını bağrında toplayan bir partinin yokluğunda, sosyalistler bir başka partinin içine girip çalışmalı mıdır? İşçi sınıfının örgütsel bağımsızlığının sağlandığı bir durumda, işçi sınıfı partilerinin birbirlerine karşı tavırları ile ilerici, demokrat burjuva partilerine karşı tavırları aynı mı olmalıdır? Özel olarak da burjuva partileriyle uzun dönemli, cephe tipi ittifaklar yapılması, işçi sınıfının ve sosyalizmin çıkarlarına yarar mı getirir, yoksa zarar mı? Sosyalist partiler seçime girme olanağından yoksunsa, bir işçi sınıfı partisi ile bir burjuva partisi karşısında alınması gereken tavır aynı mı olmalıdır, farklı mı?

İşte sosyalist pratiğin bu derece yakıcı sorunlarının doğru bir çözüme kavuşturulmasında taşıdığı belirleyici önem dolayısıyla ki, aksine bir kanı bütün toplumda neredeyse bir siyasal önyargı haline gelmiş olsa bile, CHP geleneğinin sosyal demokrat bir hareket haline gelmemiş olduğunun saptanması, sosyalistler için küçümsenemeyecek bir ivedilik taşımaktadır.

Türkiye'de Sosyal Demokrasi ve Sendikacılık

Yıldırım KOÇ

Türkiye'de sosyal demokrasi ve sendikacılık konusundaki bir çalışma öncelikle sosyal demokrasiden ne anlaşıldığı konusunda bir açıklamayla başlamak durumundadır. Ancak, yazının konusunun Türkiye'de sosyal demokrasi ve sendikacılık olması, sosyal demokrasinin çağdaş anlamı ve içeriğine ilişkin olarak sendikalardan birkaç örnek ve genel bir değerlendirmeye yetinilmesini zorunlu kılıyor. Sosyal demokrasi ve sendikacılık arasındaki yakın bağ da, özellikle sendikaların sosyal demokrasi anlayışının irdelenmesini gerektiriyor.

Yazı, bu nedenle, önce İsveç ve Norveç'te «sosyal demokrat» sendikaların amaçları ve sorunların çözümüne ilişkin yaklaşımları konusunda birkaç örnekle ve sendikal ve siyasal alanlarda çağdaş içeriğiyle sosyal demokrasinin bazı özelliklerinin özetlenmesiyle başlayacak. Bu bölümün amacı, bugüne kadar Türkiye'de sosyal demokrasi olarak sunulanın, çağdaş anlam ve içeriğiyle sosyal demokrasi ile ilişkisinin çok sınırlı olduğunu sergilemektir.

Daha sonraki bölümde, çeşitli siyasi akımların sendikalara bakış açıları özetlenmektedir. Kanımca bugün sendikal alanda yürütülen reformist mücadeleye en uygun anlayış sosyal demokrasidir. Reformları, reformist bir yaklaşımın parçası olarak değil de, daha köklü ve temelli toplumsal-politik-ekonomik dönüşümler sürecinin birer aracı olarak değerlendirenlerin sendikal alandaki anlayışı ve mücadelesi, bugünkü durumuyla, sanırım geliştirilmeye muhtaçtır. Reformist sosyal demokratların sendikal çalışmalarının irdelenmesi bu konuya açıklık getirecektir.